

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Соціальне підприємництво як інструмент забезпечення
соціальної безпеки громади»**

Виконав: магістр II курсу, гр. СЗ-24-1м
спеціальність 232 Соціальне забезпечення
Шульгін Ілля Сергійович

Керівник: Даценко Вікторія Володимирівна
к.е.н., доц., деканка факультету економіки,
бізнесу та міжнародних відносин

Рецензент: Бикова Адель Леонідівна, к.е.н.,
доцентка, завідувачка кафедри економіки,
бізнесу та міжнародних відносин

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ В.Є. Тараненко

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Шульгіна Іллі Сергійовича

1. Тема роботи: «Соціальне підприємництво як інструмент забезпечення соціальної безпеки громади», затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи Даценко Вікторія Володимирівна, к.е.н., доц., деканка факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості, Пенсійного фонду України, Державної податкової служби України, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси за темою дипломної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) Теоретичні основи соціального підприємництва та соціальної безпеки громади;

2) Аналіз стану соціального підприємництва в Україні та його вплив на соціальну безпеку громад;

3) Перспективи розвитку соціального підприємництва як інструменту забезпечення соціальної безпеки громад

5. Перелік графічного матеріалу 12 таблиць, 4 рисунки.

6. Дата видачі завдання “11” листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	жовтень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	жовтень – грудень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	січень 2026 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Магістр

_____ (підпис)

І.С. Шульгін

Керівник роботи

_____ (підпис)

В.В. Даценко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Шульгін І.С. Соціальне підприємництво як інструмент забезпечення соціальної безпеки громади

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок, включає 12 таблиць та 4 рисунки. Список використаних джерел містить 52 найменування.

Зміст анотації: У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти соціального підприємництва як механізму підвищення соціальної безпеки громади, аналіз стану розвитку соціального підприємництва в Україні у 2022–2024 роках, зокрема на прикладі Дніпропетровської області, та визначення напрямів його подальшого вдосконалення.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальне підприємництво, соціальна відповідальність, стратегічні пріоритети, міжнародна допомога, соціальний захист населення.

ABSTRACT

Shulhin I.S. Social Entrepreneurship as a Tool for Ensuring Community Social Security

Qualification thesis for obtaining the Master's degree in the specialty 232 "Social Welfare". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Structure and scope of the thesis. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references. The total volume of the thesis is 86 pages, including 12 tables and 4 figures. The list of references contains 52 sources.

Abstract. The qualification thesis examines the theoretical and practical aspects of social entrepreneurship as a mechanism for enhancing community social security. It analyzes the state of development of social entrepreneurship in Ukraine in 2022–2024, in particular using the case of Dnipropetrovsk region, and identifies directions for its further improvement.

Keywords: social security, social entrepreneurship, social responsibility, strategic priorities, international assistance, social protection of the population.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ	8
1.1	Сутність і концепція соціального підприємництва	8
1.2	Види, функції та моделі соціальних підприємств	16
1.3	Поняття соціальної безпеки. Взаємозв'язок між соціальним підприємництвом та соціальною безпекою	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1		35
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ГРОМАД	37
2.1	Оцінка поточного стану і динаміки розвитку соціального підприємництва в Україні	37
2.2	Аналіз впливу соціальних підприємств на соціальну безпеку (на прикладі окремих громад або регіону)	45
2.3	Виявлені проблеми та обмеження у взаємодії соціального підприємництва та громад	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2		61
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАД	63
3.1	Напрями посилення ролі соціального підприємництва в громадах	63
3.2	Розробка стратегії розвитку соціального підприємства з фокусом на соціальну безпеку	68
3.3	Рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо підтримки соціальних підприємств	73
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3		81
ВИСНОВКИ		83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		86

ВСТУП

Актуальність. У сучасних умовах соціально-економічної трансформації, викликаній зокрема війною, економічною нестабільністю та зростанням соціальної нерівності, постає гостра потреба у нових підходах до вирішення проблем громади. Одним із таких підходів є розвиток соціального підприємництва — інноваційної моделі господарювання, що поєднує економічну ефективність із реалізацією суспільно важливих цілей.

Соціальне підприємництво стає потужним інструментом посилення соціальної безпеки громади, сприяючи працевлаштуванню вразливих категорій населення, реінтеграції ветеранів, підтримці осіб з інвалідністю, розвитку інклюзії та зменшенню соціальної напруги. Особливо актуальним воно є в умовах воєнного та післявоєнного періоду, коли громади зіштовхуються з новими викликами — демографічними змінами, економічним спадом, потребою у відновленні довіри та соціальної єдності.

Актуальність теми зумовлена зростаючим інтересом до соціального підприємництва як до практичного інструменту розв'язання соціальних проблем на локальному рівні, а також потребою у формуванні ефективної стратегії забезпечення соціальної безпеки громад в умовах обмежених ресурсів.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми створення соціального підприємництва, зайнятості, соціальної адаптації вразливих верств населення, а також розвитку малого підприємництва розглядалися в працях таких науковців, як О. Гладун, І. Залізнюк, М. Кізима, Т. Корягіна, Т. Костюченко, В. Тараненко, В. Черба тощо. Однак недостатньо дослідженою залишається тема ветеранського бізнесу як самостійного явища, особливо в умовах воєнного та післявоєнного періоду в Україні. Це зумовлює необхідність глибшого аналізу та розробки практичних рекомендацій щодо підтримки соціального підприємництва.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та

практичних аспектів соціального підприємництва як механізму підвищення соціальної безпеки громади, аналіз стану розвитку соціального підприємництва в Україні у 2022–2024 роках, зокрема на прикладі Дніпропетровської області, та визначення напрямів його подальшого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- розкрити сутність і концепцію соціального підприємництва;
- розглянути види, функції та моделі соціальних підприємств;
- вивчити поняття соціальної безпеки та її зв'язок з соціальним підприємництвом;
- оцінити поточний стан і динаміку розвитку соціального підприємництва в Україні
- проаналізувати вплив соціальних підприємств на соціальну безпеку на рівні громад Дніпропетровщини;
- визначити основні проблеми та бар'єри у розвитку соціального підприємництва, на прикладі ветеранських бізнес-ініціатив;
- розробити стратегії розвитку соціального підприємництва з фокусом на соціальну безпеку;
- розрахувати очікувані соціально-економічні результати від розвитку ветеранського бізнесу.

Об'єктом дослідження виступає соціальне підприємництво як соціально-економічне явище.

Предметом — процеси формування соціального підприємництва і його роль у забезпеченні соціальної безпеки громади.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід, порівняльний аналіз, методи статистичного узагальнення, анкетування та аналіз нормативно-правової бази.

Практична значущість. Полягає в тому, що результати можуть бути

використані органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та самими соціальними підприємцями для розробки стратегій сталого розвитку громад.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, містить 4 рисунки, 12 таблиць, висновку, списку використаних джерел 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАДИ

1.1 Сутність і концепція соціального підприємництва

В умовах воєнного стану Україна зіткнулася з масштабними соціальними проблемами, серед яких зростання рівня безробіття, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, соціальна дезінтеграція населення та посилення економічної нестабільності. У таких умовах соціальне підприємництво стає дієвим механізмом розв'язання цих викликів, оскільки поєднує комерційну діяльність із вирішенням суспільно значущих проблем. Одним із ключових аспектів соціального підприємництва є працевлаштування соціально вразливих груп населення, зокрема ветеранів, людей з інвалідністю, ВПО та осіб, які втратили роботу через бойові дії. Важливість цього підходу підтверджують дослідження, які свідчать, що саме соціальні підприємства створюють умови для економічної інтеграції цих груп, забезпечуючи їм не лише робочі місця, а й можливість професійного розвитку та соціальної адаптації [2].

В табл. 1.1 продемонстровано, що соціальне підприємництво може ефективно вирішувати ключові соціальні виклики, спричинені війною, сприяючи стабілізації економіки, інтеграції вразливих категорій населення та розвитку регіонів.

Крім того, соціальне підприємництво сприяє розвитку місцевих громад, що є особливо актуальним у регіонах, які постраждали від війни. Наприклад, на Сході України, попри постійні загрози безпеці, багато підприємств адаптували свою діяльність до воєнних умов, змінюючи бізнес-моделі та переорієнтовуючи виробництво на товари та послуги для оборонного сектору або гуманітарних потреб [8].

Водночас на Заході країни відзначається зростання кількості соціальних

підприємств, пов'язане із переміщенням бізнесу та необхідністю інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеву економіку [9].

Таблиця 1.1

Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціальних викликів

Соціальні виклики	Роль соціального підприємництва у їх вирішенні	Приклади ініціатив
Безробіття та економічна нестабільність	Створення нових робочих місць, підтримка малого бізнесу, перекваліфікація населення	Навчальні програми для ВПО, грантові ініціативи для малого бізнесу
Інтеграція ветеранів у мирне життя	Психологічна реабілітація, перекваліфікація, адаптація до цивільного ринку праці	Навчальні курси для ветеранів у сфері ІТ, програми підтримки підприємницької діяльності
Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	Забезпечення працевлаштування, допомога у соціальній адаптації, надання тимчасового житла	Проекти із забезпечення житлом, створення робочих місць у місцевих громадах
Освіта та перекваліфікація	Організація навчальних програм, адаптація системи освіти до нових умов ринку праці	Онлайн-курси для здобуття нових професій, інклюзивна освіта
Підтримка осіб з інвалідністю	Розширення можливостей працевлаштування, створення умов для роботи людей з інвалідністю	Інклюзивні підприємства, програми соціального найму
Відбудова та розвиток регіонів	Інвестиції у місцеві громади, створення соціально відповідальних підприємств	Відновлення інфраструктури за участю соціальних підприємств, будівництво житла для ВПО
Розвиток громад та зменшення соціальної напруги	Підвищення рівня соціальної згуртованості, розвиток місцевого самоврядування	Локальні ініціативи, що сприяють інтеграції ВПО та ветеранів у громади

Джерело: [2; 11].

Державна підтримка є ще одним важливим чинником розвитку соціального підприємництва. Запровадження грантових програм, податкових пільг і механізмів фінансування сприяє розширенню можливостей соціальних підприємців і підвищенню ефективності їхньої діяльності. Як зазначають дослідники, держава відіграє ключову роль у формуванні сприятливих умов для розвитку цього сектору, проте нормативно-правова база в Україні потребує вдосконалення [7].

Інноваційні технології також відіграють важливу роль у розширенні можливостей соціального підприємництва. Використання цифрових платформ, автоматизація виробничих процесів і впровадження штучного інтелекту дозволяють соціальним підприємствам ефективніше керувати ресурсами, масштабувати діяльність і залучати нові категорії працівників, у тому числі осіб з інвалідністю [1].

Таким чином, соціальне підприємництво є дієвим механізмом подолання соціальних викликів, а особливо в умовах війни. Воно не лише сприяє економічній стабільності, але й зміцнює соціальну згуртованість населення, підтримує найбільш уразливі групи та забезпечує сталий розвиток регіонів. Його подальший розвиток залежить від комплексного підходу, що включає державну підтримку, інвестиції у сучасні технології та сприяння соціальним ініціативам з боку бізнесу та міжнародних партнерів. Повномасштабна війна суттєво змінила економічний ландшафт України, спричинивши масштабні руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей та масове переміщення бізнесу. Водночас, попри значні виклики, підприємці демонструють стійкість та адаптивність, пристосовуючи свою діяльність до нових реалій. Відмінності у функціонуванні бізнесу в східних

та західних регіонах країни обумовлені рівнем безпеки, доступом до ресурсів та внутрішньою міграцією населення. На Сході України, де бойові дії продовжуються, багато підприємств були змушені призупинити роботу або змінити напрям діяльності. Деякі компанії, особливо у сфері легкої промисловості, переорієнтувалися на виготовлення товарів для потреб армії, медичних установ та гуманітарних організацій. Наприклад, у Дніпрі, Харкові та Запоріжжі функціонують підприємства, що виготовляють бронежилети, медичні турнікети, військовий одяг та спеціальне спорядження. Крім того, у прифронтових регіонах діють аграрні компанії, які продовжують сільськогосподарську діяльність, не зважаючи на ризики мінування полів і труднощі з логістикою. Також деякі бізнеси запроваджують нові моделі співпраці з міжнародними партнерами для підтримки виробництва та експорту

продукції в умовах війни [8].

Захід України, навпаки, став основним хабом для релокації бізнесу. Внаслідок переміщення підприємств із зони бойових дій відбулося значне зростання економічної активності у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській та Закарпатській областях. Багато компаній, які втратили свої виробничі потужності на Сході, змогли відновити роботу саме в цих регіонах. Наприклад, у Львові та Чернівцях з'явилися нові виробництва у сфері легкої промисловості, переробки харчових продуктів та машинобудування. Крім того, стрімко розвивається сектор ІТ та послуг, оскільки велика кількість кваліфікованих спеціалістів переїхала до більш безпечних регіонів [9].

Одним із головних викликів для бізнесу на Заході країни стало перенасичення ринку праці та інфраструктурні обмеження. Масовий приплив ВПО створив додаткове навантаження на місцеві громади, що вплинуло на вартість оренди приміщень, доступність житла та логістику. Водночас зростає потреба у працевлаштуванні переселенців, зокрема жінок, осіб з інвалідністю та ветеранів, які повертаються з фронту. Соціальне підприємництво відіграє тут ключову роль, створюючи робочі місця для вразливих категорій населення та сприяючи їхній економічній інтеграції [2].

Таким чином, хоча війна суттєво змінила економічні умови, український бізнес демонструє гнучкість та здатність адаптуватися до нових викликів. Соціальне підприємництво у цих умовах виступає не лише інструментом вирішення нагальних соціальних проблем, але й механізмом підтримки регіональної безпеки, що сприяє стабільності економічного розвитку навіть у кризових ситуаціях.

Внаслідок повномасштабної війни Україна зіткнулася з суттєвими трансформаціями на ринку праці, що спричинили масове безробіття, трудову міграцію та необхідність адаптації великої кількості громадян до нових умов економічної діяльності. У цьому контексті соціальне підприємництво відіграє важливу роль як механізм створення нових робочих місць та забезпечення соціальної інтеграції вразливих груп населення.

Однією з ключових тенденцій сучасного ринку праці є активна інтеграція ветеранів та військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя. Досвід інших країн свідчить, що процес працевлаштування колишніх військових є важливим етапом їхньої реінтеграції у суспільство. В Україні спостерігається зростання кількості соціальних підприємств, що надають послуги з перекваліфікації ветеранів та допомагають їм освоїти нові професії. Багато компаній запускають спеціальні програми стажувань та менторства, що дозволяють військовим адаптуватися до умов ринку праці та реалізовувати власні бізнес-ініціативи [2].

Окрім ветеранів, важливим напрямом соціального підприємництва є працевлаштування осіб з інвалідністю, багато з яких отримали травми під час бойових дій або внаслідок обстрілів. Відновлення економіки та розширення сектору соціального бізнесу сприяє створенню робочих місць із гнучкими умовами праці, адаптованими робочими місцями та спеціальними програмами підтримки для таких осіб. Соціальні підприємства активно використовують інноваційні технології для організації дистанційної роботи, що дає змогу залучати осіб з обмеженими можливостями до економічної діяльності без необхідності фізичної присутності на робочому місці [5].

Ще одним важливим аспектом є інтеграція ВПО, які втратили роботу через бойові дії та змушені були змінити місце проживання. Велика кількість українців, що мігрували у більш безпечні регіони країни, стикнулися з проблемами адаптації, відсутністю відповідних вакансій та конкуренцією на місцевому ринку праці. У відповідь на ці виклики соціальні підприємства створюють робочі місця, розробляють навчальні програми та сприяють інтеграції ВПО через бізнес-ініціативи, орієнтовані на розвиток місцевих громад [7].

Ще однією тенденцією є зростання популярності коворкінгів, бізнес-інкубаторів та освітніх платформ, що сприяють розвитку підприємницьких навичок серед соціально вразливих категорій населення. Такі ініціативи не лише допомагають людям знайти роботу, а й мотивують їх до створення

власного бізнесу, що є критично важливим у контексті відновлення української економіки після війни [6].

Важливу роль у розвитку соціального підприємництва відіграє державна підтримка. Численні державні програми, гранти від міжнародних організацій та податкові стимули стимулюють підприємців відкривати соціальні бізнеси та залучати до них ветеранів, ВПО та осіб з інвалідністю. Зокрема, на законодавчому рівні впроваджуються ініціативи щодо підтримки соціальних підприємств, що надають роботу вразливим категоріям населення та сприяють їхній професійній адаптації [3].

Отже, тренди працевлаштування у поствоєнний період орієнтовані на інтеграцію ветеранів, осіб з інвалідністю та ВПО у ринок праці через соціальне підприємництво. Розширення можливостей перекваліфікації, впровадження нових моделей працевлаштування та підтримка державою соціальних ініціатив дозволять забезпечити сталий розвиток економіки, зменшити рівень безробіття та сприяти соціальній стабільності у країні. Управління безпековим потенціалом регіону є складним багатофакторним процесом, який включає заходи, спрямовані на забезпечення соціальної стабільності, економічної стійкості, інтеграції вразливих груп населення та зниження соціальної напруги.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України особливої важливості набувають інноваційні підходи до зміцнення безпеки на регіональному рівні. Одним із таких механізмів є соціальне підприємництво, яке, поряд із державним управлінням та міжнародною допомогою, забезпечує підвищення стійкості місцевих громад. Безпековий потенціал регіону охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації в умовах кризи, збереження працездатності економіки та забезпечення належного рівня життя громадян. Його ключовими складовими є:

1. Економічна безпека – забезпечення стабільного розвитку регіонального бізнесу, збереження та створення робочих місць, диверсифікація економіки та підтримка малого й середнього бізнесу.

2. Соціальна безпека – інтеграція ВПО, підтримка ветеранів, подолання бідності, забезпечення доступу до якісних медичних та освітніх послуг.

3. Демографічна безпека – підтримка повернення населення у регіони після тимчасового переміщення, зменшення рівня трудової міграції, створення умов для розвитку молоді.

4. Інфраструктурна безпека – відновлення зруйнованих об'єктів, залучення інвестицій у місцеву економіку, будівництво житла для переселенців.

5. Інформаційна безпека – створення надійних механізмів комунікації між державою, громадянами та підприємницьким сектором, зниження ризиків дестабілізації через дезінформацію. Соціальне підприємництво відіграє ключову роль у кожній з цих складових безпекового потенціалу регіону, оскільки сприяє розвитку громад, підтримує соціально вразливі категорії населення та створює довгострокові рішення для регіонального відновлення.

Соціальне підприємництво має здатність швидко адаптуватися до кризових умов і формувати нові підходи до вирішення безпекових викликів. В умовах війни цей сектор активно розширюється, пропонуючи ефективні механізми зміцнення безпеки на місцевому рівні.

1. Економічна безпека та зменшення рівня безробіття. Одним із найбільших викликів для регіонів України є зростання безробіття через руйнування підприємств та скорочення робочих місць. Соціальні підприємства забезпечують додаткові можливості для працевлаштування, особливо для ветеранів, людей з інвалідністю та ВПО. Наприклад, у Львівській та Івано-Франківській областях активно створюються кооперативи, що залучають переселенців до роботи у сфері виробництва, сільського господарства та ремісництва [6].

2. Розвиток громад та інтеграція ВПО. Масштабні переміщення населення спричинили перевантаження соціальної інфраструктури багатьох регіонів, особливо на заході України. Соціальні підприємства сприяють інтеграції переселенців у місцеві громади, залучаючи їх до економічної

активності, що зменшує соціальну напругу та покращує безпекову ситуацію. Наприклад, проєкти з навчання підприємницьким навичкам дозволяють переселенцям відкривати власний бізнес та створювати додаткові робочі місця [7].

3. Підтримка ветеранів та реабілітація військових. Повернення військовослужбовців до мирного життя є важливим елементом безпеки регіонів. Багато соціальних підприємств спеціалізуються на реабілітаційних програмах, що включають психологічну підтримку, навчання новим професіям та створення інклюзивних робочих місць. Наприклад, ІТ-компанії та виробничі підприємства все частіше запрошують ветеранів на спеціальні навчальні курси та програми перекваліфікації, що сприяє їх швидкій інтеграції у ринок праці [2].

4. Відновлення регіональної інфраструктури. Соціальні підприємства також залучені до реконструкції зруйнованих міст та сіл, створення соціального житла та підтримки локальних ініціатив. Наприклад, низка соціальних бізнесів у Харкові та Чернігові працює над проєктами реконструкції житлових комплексів для ВПО, використовуючи інноваційні будівельні матеріали та підходи [9].

5. Інформаційна безпека та боротьба з дезінформацією. Соціальні підприємства активно працюють у сфері інформаційної безпеки, запобігаючи поширенню фейкових новин та маніпуляцій. Це особливо актуально в умовах гібридної війни, коли регіональна стабільність залежить від доступу громадян до перевіреної інформації [1].

Для максимального використання потенціалу соціального підприємництва у сфері регіональної безпеки необхідна активна підтримка з боку держави, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Національні ініціативи з підтримки соціального підприємництва повинні включати прийняття відповідного закону, податкові пільги, спрощені механізми отримання грантів та фінансування проєктів, що спрямовані на вирішення безпекових викликів. Підтримка соціального підприємництва

міжнародними фондами та організаціями сприяє швидшому розвитку регіональної економіки. Зокрема, Світовий банк і ЄС активно інвестують у проєкти соціального підприємництва в Україні [6].

Зміцнення партнерства між бізнесом, громадськими організаціями та місцевою владою. Взаємодія між усіма учасниками економічного процесу дозволяє розширити можливості соціального підприємництва у регіонах та прискорити їх економічне відновлення. Соціальне підприємництво є потужним інструментом управління безпековим потенціалом регіонів України. Воно сприяє економічному зростанню, соціальній згуртованості, реінтеграції ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, а також відновленню інфраструктури. Активна підтримка держави, залучення міжнародних інвестицій та розвиток партнерств сприятимуть розширенню соціального підприємництва та підвищенню безпеки регіонів, що є критично важливим для стабільного майбутнього України.

1.2 Види, функції та моделі соціальних підприємств

Соціальне підприємництво є новітнім, але динамічно зростаючим явищем у соціально-економічному житті як України, так і світу загалом. Його ключова особливість полягає в поєднанні підприємницької діяльності з вирішенням соціально значущих проблем, що дозволяє досягати подвійного ефекту: економічного і соціального.

У сучасній практиці соціальні підприємства можна класифікувати за різними критеріями. Найбільш поширеними є:

- Підприємства, що надають роботу вразливим категоріям населення (людям з інвалідністю, переселенцям, учасникам бойових дій, особам із складною життєвою історією). Головною метою таких підприємств є інтеграція соціально незахищених груп у ринок праці.
- Підприємства, що фінансують соціальні проєкти. Частина

прибутку спрямовується на реалізацію суспільно важливих ініціатив: навчальні програми, підтримку культурних проєктів, екологічні заходи тощо.

- Підприємства, що пропонують соціально значущі товари або послуги, які є недостатньо привабливими для традиційного бізнесу (наприклад, соціальне житло, адаптовані послуги для літніх людей, медичні послуги у віддалених регіонах).
- Підприємства, створені при громадських або благодійних організаціях, з метою забезпечення фінансової самостійності НУО.

Соціальні підприємства виконують ряд важливих функцій, серед яких:

- Соціальна інтеграція – сприяння включенню в суспільне життя осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах.
- Економічна активізація – створення робочих місць, розвиток місцевої економіки, стимулювання підприємницької ініціативи.
- Зменшення соціальної нерівності – забезпечення доступу до базових послуг і можливостей для вразливих груп.
- Формування громадянського суспільства – сприяння активній участі громади у вирішенні соціальних проблем.
- Інноваційна діяльність – запровадження нових рішень для вирішення суспільних викликів.

У світовій практиці виділяють кілька базових організаційних моделей соціального підприємництва:

1. Інтеграційна модель – підприємство створене з метою трудової інтеграції соціально вразливих категорій (наприклад, майстерні для осіб з інвалідністю).
2. Сервісна модель – підприємство пропонує товари/послуги, орієнтовані на вирішення конкретної соціальної проблеми (наприклад, доступний громадський транспорт, послуги догляду).
3. Фінансова модель підтримки НУО – підприємство створене для фінансування діяльності громадської організації. Частина прибутку йде на неприбуткову діяльність.

4. Модель соціального впливу через інновації – створення продуктів або технологій, що змінюють якість життя цілих спільнот (наприклад, мобільні додатки для людей з особливими потребами).

5. Франчайзингова модель – поширення соціального підприємництва через тиражування успішних практик (наприклад, соціальні кав'ярні у різних містах).

Соціальні підприємства, незалежно від моделі чи типу, орієнтовані на сталий розвиток і вирішення конкретних проблем громади, тому їхнє функціонування слід розглядати не лише як економічну активність, а як важливу складову соціальної інфраструктури.

Ветеранський бізнес — це підприємницька діяльність, яку здійснюють особи зі статусом ветерана війни, учасника бойових дій або члени їхніх родин. Це явище поєднує в собі економічну функцію (створення товарів, послуг, робочих місць) та соціальну місію — реінтеграцію ветеранів у мирне життя, зниження рівня безробіття серед цієї категорії населення та зміцнення соціальної згуртованості.

Ветеранське підприємництво сприяє:

- Економічній активності: створення нових бізнесів, що забезпечують податкові надходження та економічне зростання.
- Соціальній адаптації: допомагає ветеранам знайти своє місце в суспільстві після служби, відчутти себе потрібними та продовжити служіння країні у мирному житті.
- Зайнятості населення: створення робочих місць не лише для ветеранів, а й для цивільного населення.

Соціальні та економічні функції ветеранського бізнесу більш детально розкриті в табл. 1.2.

1. Реінтеграційна функція. Ветеранський бізнес сприяє поверненню колишніх військовослужбовців до активної участі в житті громади. Створюючи власну справу, ветерани отримують можливість формувати власну життєву стратегію, відновити соціальні зв'язки та інтегруватися у

суспільство на новому рівні — як підприємці, роботодавці чи наставники.

Таблиця 1.2

Соціальні та економічні функції ветеранського бізнесу

Функція	Соціальний аспект	Економічний аспект
Реінтеграційна	Сприяє поверненню ветеранів до активного суспільного життя	Залучення до економічної діяльності, зменшення навантаження на соціальні служби
Психологічна	Знижує рівень стресу та посттравматичних розладів через зайнятість	Підвищення продуктивності праці та мотивації
Інноваційна	Ветерани приносять нові ідеї та підходи, засновані на досвіді служби	Створення нових продуктів та послуг, підвищення конкурентоспроможності
Лідерська	Розвиток лідерських якостей та відповідальності	Ефективне управління підприємствами та командами
Освітня	Підвищення рівня освіти та професійної підготовки серед ветеранів	Зростання кваліфікації робочої сили, підвищення якості продукції та послуг

Джерело: складено автором на підставі [4]

Згідно з даними наведеними в табл. 1.2 можна узагальнити:

Підприємницька діяльність ветеранів знижує навантаження на соціальні служби, оскільки забезпечує самозайнятість і створює робочі місця для інших. Ветеранські підприємства стають джерелом доходів як для самих засновників, так і для держави через податкові надходження.

2. Психологічна функція. Робота та зайнятість зменшують ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресій, тривожності. Бізнес надає ветеранам чітку мету, структуру дня та можливість реалізувати себе в нових сферах. Це сприяє стабілізації емоційного стану та позитивному самовідчуттю.

Психологічна стійкість працівника напряму пов'язана з його ефективністю. Ветерани, які зайняті підприємницькою діяльністю, демонструють високу мотивацію, організованість і результативність, що сприяє загальному підвищенню продуктивності бізнесу.

3. Інноваційна функція. Ветерани часто мають нестандартний досвід, здобутий в умовах бойових дій, командування та прийняття рішень у

стресових ситуаціях. Це формує в них здатність до креативного мислення та адаптації, що переноситься у підприємницьку діяльність.

Унікальний досвід і підходи сприяють появі нових рішень, бізнес-моделей, продуктів і послуг. Це підвищує конкурентоспроможність ветеранського бізнесу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

4. Лідерська функція. Багато ветеранів мають досвід керування підрозділами, прийняття рішень у критичних ситуаціях та відповідальності за команду. Ці якості зберігаються і в цивільному житті, формуючи основи для ефективного лідерства в бізнесі.

Лідерські якості позитивно впливають на корпоративну культуру, ефективність управління персоналом, впровадження стратегій розвитку, що веде до зростання рентабельності підприємств.

5. Освітня функція. Підприємництво спонукає ветеранів до підвищення рівня освіти, здобуття нових професійних знань і навичок. Це сприяє формуванню покоління компетентних фахівців та наставників у своїй сфері.

Покращення професійної підготовки веде до підвищення якості продукції та послуг, зростання продуктивності праці та відповідності вимогам сучасного ринку праці.

Ключові переваги ветеранського підприємництва наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Ключові переваги ветеранського підприємництва

Перевага	Опис
Державна підтримка	Існують програми та ініціативи, спрямовані на підтримку ветеранського бізнесу, включаючи фінансову допомогу та пільги.
Громадська довіра	Ветеранські підприємства часто користуються високим рівнем довіри серед населення, що сприяє розвитку бізнесу.
Мережа підтримки	Спільноти ветеранів надають взаємну підтримку, обмін досвідом та ресурсами, що зміцнює бізнес-структури.
Мотивація до успіху	Ветерани мають високий рівень мотивації та дисципліни, що позитивно впливає на розвиток підприємництва.
Соціальна відповідальність	Ветеранські бізнеси часто орієнтовані на вирішення соціальних проблем, таких як працевлаштування інших ветеранів та підтримка громадських ініціатив.

Джерело: складено автором на підставі [5]

Ветеранський бізнес в Україні є не лише економічним явищем, але й важливим соціальним інструментом, що сприяє реінтеграції ветеранів, зниженню безробіття та зміцненню соціальної згуртованості. Розвиток цього сектору потребує комплексної підтримки з боку держави, громадських організацій та суспільства в цілому.

Поняття «ветеранський бізнес» в українському науковому дискурсі ще не має усталеного визначення, однак дослідники пропонують різні підходи до його трактування.

На думку Олександра Ілларіонова, ветеранський бізнес — це особливий вид господарської діяльності, що здійснюється ветеранами війни або членами їхніх родин, і потребує окремого правового регулювання. Він пропонує закріпити це поняття в Господарському кодексі України, підкреслюючи його соціальну значущість та необхідність державної підтримки.

Краус К. та Ігнатюк А. розглядають ветеранське підприємництво як інструмент реалізації державної політики щодо переходу військових до цивільного життя. Вони акцентують увагу на необхідності створення сприятливих умов для розвитку ветеранського бізнесу, зокрема через фінансову підтримку та освітні програми. [16]

У законопроекті №10258 «Про ветеранське підприємництво» запропоновано офіційне визначення цього поняття, яке охоплює підприємницьку діяльність, що здійснюється ветеранами, членами їхніх родин та родинами загиблих захисників. Цей документ спрямований на створення сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського бізнесу. [9]

Поняття «ветеранський бізнес» в українському науковому та правовому просторі є відносно новим і набуло особливої актуальності після початку російсько-української війни у 2014 році, а з 2022 року — стало критично важливим елементом державної політики соціальної реінтеграції ветеранів. Його поява пов'язана з необхідністю забезпечення зайнятості учасників бойових дій після демобілізації та їхнього повернення до мирного життя.

Вперше ідеї щодо підтримки ветеранської економіки почали з'являтися

на рівні громадських ініціатив, зокрема через діяльність ветеранських фондів, громадських організацій, таких як «Повернись живим», Український ветеранський фонд тощо. Згодом це переросло у потребу формалізації самого явища на законодавчому рівні.

У 2023 році Верховна Рада України підтримала в першому читанні законопроект №10258 «Про ветеранське підприємництво», в якому вперше на офіційному рівні запропоновано закріпити поняття ветеранського бізнесу. У законопроекті зазначено, що ветеранське підприємництво — це господарська діяльність, яку здійснюють ветерани війни, члени їхніх родин, родини загиблих або особи, що втратили працездатність внаслідок війни. [9]

Водночас це поняття також стало предметом обговорення в академічному середовищі. Наприклад, у роботах Ігнатюка А. та Краус К. поняття ветеранського підприємництва трактується як «форма економічної адаптації осіб, що повернулися з фронту, спрямована на самозайнятість, соціальну реабілітацію та стимулювання малого бізнесу». [16]

Отже, поняття «ветеранський бізнес» виникло як відповідь на суспільний запит щодо ефективної інтеграції ветеранів у економіку країни та визнання їх ролі не лише як захисників, а і як потенційних рушіїв соціально-економічного розвитку.

Таким чином, ветеранський бізнес в Україні розглядається як важливий соціально-економічний феномен, що сприяє реінтеграції ветеранів у цивільне життя, зниженню рівня безробіття та розвитку національної економіки.

Ветеранське підприємництво є важливим елементом соціальної політики та соціальної роботи, спрямованим на підтримку ветеранів, їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство. У сучасних умовах, особливо в умовах російсько-української війни, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу серед ветеранів стає одним із пріоритетних напрямків державної та громадської діяльності. Однак російсько-українська війна виявила певні недоліки у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2025). Закон був розроблений в умовах попередніх

конфліктів, і частково не враховує специфіку сучасної війни та масштабні зміни в потребах ветеранів. Існуючі програми соціального захисту не завжди відповідають потребам ветеранів, зокрема в питаннях працевлаштування та адаптації до цивільної професійної діяльності. [8]

Недостатньо розвинута система підтримки для ветеранів, які хочуть створити власний бізнес або змінити професію після служби. Причому фінансування соціальних програм для ветеранів часто не відповідає обсягам необхідної допомоги. Бюрократичні процедури залишають ветеранів без необхідної підтримки через складність отримання пільг і допомог, а також через затримки в оформленні документів. Закон не завжди забезпечує повноцінну інтеграцію ветеранів у цивільне життя, включаючи соціальну, професійну та психологічну адаптацію, що веде до ізоляції ветеранів, складнощів у пошуку роботи та відчуття відчуження від суспільства. Ці недоліки вказують на необхідність оновлення та вдосконалення законодавства, щоб воно більш ефективно відповідало потребам ветеранів війни в умовах сучасних викликів.

Дослідження, проведене українською науковицею Т. Захаріною, демонструє, що:

- 61,3% військовослужбовців, які перебувають на ротації або лікуванні, сподіваються на соціальну підтримку з боку держави;
- 71,3% ветеранів визначають медичну реабілітацію як актуальну або дуже актуальну потребу;
- 27% ветеранів відчувають необхідність у психологічній допомозі;
- 80,7% ветеранів наголошують на важливості соціально-економічної підтримки;
- 74,4% ветеранів вказують на потребу в правовій допомозі;
- 44,1% ветеранів заявляють про необхідність професійно-трудової реабілітації;
- 47,2% ветеранів потребують моральної підтримки з боку соціальних служб і фахівців соціально-психологічної сфери» [10]».

Отже, значний відсоток ветеранів потребує соціально-економічної підтримки та професійно-трудової реабілітації. Це можна пояснити як економічною вразливістю ветеранів, так і складнощами адаптації до цивільного ринку праці.

По -перше, повернення до цивільного життя часто супроводжується економічними труднощами, зокрема втратою стабільного доходу та зміною професійного статусу.

По-друге, багато ветеранів мають обмежені можливості для повернення на попереднє місце роботи через стан здоров'я або зміну життєвих обставин.

По-третє, військова служба часто не дає навичок, які безпосередньо адаптуються до цивільного ринку праці.

По-четверте, роботодавці можуть недооцінювати професійний досвід військових, що ускладнює працевлаштування ветеранів.

Однак при цьому варто зазначити, що соціально-економічна підтримка та професійно-трудова реабілітація є не лише індивідуальними потребами ветеранів, а й важливим елементом загальної соціальної політики. Насьогодні підтримка ветеранського підприємництва розглядається як важливий інструмент реалізації

Стратегії реінтеграції від військової служби до цивільного життя. Адже ветеранське підприємництво забезпечує можливість ветеранам стати економічно незалежними, сприяє створення власних джерел доходу та забезпечення себе і своєї родини.

Успішні підприємства, започатковані ветеранами, сприяють зменшенню рівня безробіття серед цієї групи населення. Підприємництво дозволяє ветеранам застосовувати свої навички, отримані під час служби (наприклад, лідерство, організацію, стратегічне мислення), у нових умовах. Участь у бізнесі сприяє плавній інтеграції у суспільство, оскільки підприємці активно взаємодіють із громадою, клієнтами та партнерами.

Ветерани, які прагнуть започаткувати власний бізнес, стикаються з низкою проблем та викликів. Серед основних труднощів можна виділити

недостатній рівень знань і навичок, відсутність досвідчених наставників, обмежений доступ до фінансування та капіталу. Крім того, бракує якісної інституційної підтримки, що могла б сприяти їхній підприємницькій діяльності. Бар'єри, з якими стикаються ветерани-військовослужбовці на шляху до започаткування власної справи, включають як освітні та професійні прогалини, так фінансові труднощі та адміністративні перепони.

Також певними бар'єрними перепонами виступають економічні виклики (поточна нестабільна економічна ситуація, що знижує купівельну спроможність населення; високий рівень конкуренції на ринку), соціальні бар'єри (стереотипи щодо ветеранів, які можуть впливати на їхню участь у підприємницькій діяльності; відсутність моральної та психологічної підтримки на етапі відкриття бізнесу) та психологічні труднощі, пов'язані з переходом від військової служби до цивільного життя та сумніви щодо власних можливостей і страх невдачі.

Додатковими перешкодами є висока вартість оренди приміщень, землі та інших ресурсів, відсутність пільгових умов для новачків у бізнесі, а також надмірна бюрократія, численні перевірки, високі штрафи. Поточна економічна ситуація лише погіршує ці труднощі, створюючи додатковий тиск на ветеранів, які намагаються реалізувати свої бізнес-ідеї.

Вважаємо, що подолання цих бар'єрів вимагає системного підходу, включаючи розвиток державних програм підтримки, створення пільгових умов для ветеранів підприємців-початківців, надання освітніх ресурсів і наставницької допомоги, а також вдосконалення економічного середовища. Саме тому підтримка та розвиток ветеранських ініціатив і підприємництва є одним із головних напрямів роботи Міністерства у справах ветеранів. У цьому контексті важливими є два ключові аспекти: законодавчий і практичний. Законодавчий аспект передбачає створення законопроекту, який вперше закріплює низку визначень і категорій, важливих для підтримки ветеранів.

Практичний аспект стосується реалізації ефективних фінансових інструментів, які сприятимуть стимулюванню та розвитку ветеранського

бізнесу.[16]

Вважаємо, що для ефективного впровадження ветеранського бізнесу окрім законодавчого та практичного напрямів, необхідно вжити низку заходів, пов'язаних із сферою соціальної роботи. У цьому контексті необхідна розробка спеціалізованих тренінгів і курсів для ветеранів, які бажають започаткувати бізнес, з акцентом на підприємницькі навички, фінансове управління, маркетинг, управління проектами.

У багатьох бізнесових проєктах натеper певну ефективність засвідчила як організація менторських програм, де досвідчені підприємці допомагають ветеранам адаптуватися до бізнес-середовища, надаючи поради і підтримку в реальному часі, так і створення ветеранських бізнес-мереж і асоціацій, які об'єднують підприємців-ветеранів, сприятимуть обміну досвідом, рекламі бізнесу та розвитку нових партнерств, встановлення контактів з великими корпораціями та інвесторами, щоб стимулювати підтримку та розвиток ветеранського бізнесу через партнерства та інвестиції.

Також необхідні психологічні тренінги, групи підтримки та консультації можуть бути корисними для підвищення впевненості ветеранів у своїх силах; створення платформ для соціалізації ветеранів, де вони можуть обмінюватися досвідом і знаходити однодумців. Вважаємо, що конче необхідне як створення сприятливого клімату для ветеранів на місцевому рівні, включаючи організацію спеціальних зон для бізнесу, надання державних або муніципальних земельних ділянок для створення виробничих або торгових об'єктів, так і формування громадських ініціатив, які б стимулювали підтримку ветеранських підприємств серед місцевого населення.

Мотивуючим чинником для актуалізації підприємництва може бути організація конкурсів та премій для ветеранських бізнесів, що стимулюватиме їх розвиток та буде слугувати додатковою мотивацією для інших ветеранів та публічне визнання успішних ветеранських підприємців, що підвищить їх репутацію і створить приклад для наслідування.

Отже, ветеранський бізнес відіграє важливу роль у соціальній політиці

та роботі, спрямованій на підтримку ветеранів, їхню соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Особливо актуальним це стає у сучасних реаліях, зокрема після військових конфліктів, коли створення умов для розвитку бізнесу серед ветеранів стає одним із пріоритетних напрямків діяльності держави та громадськості.

Підтримка ветеранського бізнесу є складовою комплексного підходу до адаптації військових до цивільного життя, акцентуючи увагу на соціальній інтеграції, економічній незалежності та зниженні потреби в державній підтримці. Розвиток таких ініціатив сприяє не лише реабілітації ветеранів, а й посиленню соціальної стабільності в суспільстві. Таким чином, ветеранський бізнес стає важливим компонентом соціальної політики та роботи, адже він не лише допомагає вирішувати проблеми ветеранів, але й позитивно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства загалом.

1.3 Поняття соціальної безпеки. Взаємозв'язок між соціальним підприємництвом та соціальною безпекою

У сучасних умовах трансформації соціально-економічних відносин питання соціальної безпеки громади набуває особливої актуальності. Соціальна безпека розглядається як один із ключових елементів національної та регіональної безпеки, що безпосередньо пов'язаний із забезпеченням гідного рівня життя населення, збереженням соціальної стабільності та підтримкою вразливих категорій громадян.

Згідно з поширеними науковими підходами, соціальна безпека — це такий стан суспільства, при якому гарантується захист прав людини, доступ до базових соціальних послуг, рівень життя, що відповідає нормам, а також стабільність соціального середовища. Основними загрозами соціальній безпеці можуть бути: бідність, безробіття, соціальна нерівність, демографічна

криза, низький рівень доступу до освіти, медицини, житла тощо.

На рівні територіальних громад соціальна безпека означає спроможність місцевої спільноти забезпечити соціальну підтримку, інтеграцію та рівні можливості для всіх її членів, особливо тих, хто перебуває в складних життєвих обставинах.

Термін "соціальна безпека" вперше був проголошений у Копенгагенській декларації про соціальний розвиток, прийнятій на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку і добробуту людини в 1995 році. Декларація розглядає соціальний вимір сталого розвитку та добробуту людини і спрямована на забезпечення соціальної стабільності та безпеки в усьому світі. Тому в Декларації зазначається, що "міжнародне співтовариство, Організація Об'єднаних Націй, багатосторонні фінансові установи, всі регіональні та місцеві організації і всі суб'єкти громадянського суспільства в рамках глобальних зусиль, спрямованих на зменшення соціальної напруженості і зміцнення соціальної та економічної стабільності і безпеки, повинні зменшити нерівність між людьми і між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Вони повинні докладати свої зусилля і ресурси для скорочення розривів" (п. 27), декларуючи, що. [4].

Починаючи з етапу становлення України як незалежної унітарної держави і до сьогодні, соціальній сфері, зокрема питанню соціального забезпечення, приділяється велика увага, що знайшло своє відображення, зокрема, в наступних державних нормативно-правових актах:

- У 1990 році була прийнята Декларація про державний суверенітет України, яка заклала основи розуміння сутності соціального забезпечення;

- У 1996 році була прийнята Конституція України, відповідно до якої держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема права на соціальний захист і достатній життєвий рівень. Згідно з Основним Законом України, "кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло" [3];

- Концепція національної безпеки України (основи державної політики) (1997 р.) визначає сім сфер національної безпеки України, до яких належить і соціальна безпека. Вона визначає основні загрози національній безпеці України в соціальній сфері та окреслює основні напрями державної політики з соціальних питань;

- Закон України "Про основи національної безпеки України" 2003 року визначив основні загрози національним інтересам і національній безпеці України в соціальній та гуманітарній сферах. Прикметно, що серед загроз, перелічених у Законі для кожної сфери, є й такі, що мають безпосередній вплив на соціальну безпеку [5];

- У 2007 році вперше була прийнята Стратегія національної безпеки України, яка визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Вона також визначає основні загрози та ключові завдання політики національної безпеки всередині країни, зокрема в соціальній та гуманітарній сферах;

- У 2007 році також було затверджено Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, де вперше на законодавчому рівні було визначено поняття соціальної безпеки: "Соціальна безпека - це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя своїх громадян незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз" [6];

- У 2012 році вдруге була прийнята Стратегія національної безпеки України "Україна у світі, що змінюється", яка визначає основні засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;

- Рекомендація спрямована на визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки та визначає перелік ключових індикаторів стану економічної безпеки України, їх еталонні значення та алгоритм розрахунку інтегрального показника економічної безпеки. Було уточнено визначення поняття "соціальна безпека": "Соціальна безпека - це такий стан розвитку держави, який здатний забезпечити гідний та

якісний рівень життя її громадян незалежно від віку, статі та рівня доходів, а також сприяти розвитку людського капіталу - найважливішого елемента економічного потенціалу країни" [7];

- У 2015 році була прийнята Стратегія національної безпеки України, основними цілями якої були визначені: "мінімізація загроз національному суверенітету, створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного державного кордону України, побудови суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави гарантувати мирне майбутнє України як держави, утвердити права і свободи людини і громадянина, забезпечити нову якість економічного, соціального та гуманітарного розвитку, забезпечити інтеграцію України до Європейського Союзу та створити умови для набуття членства в НАТО" [8];

- У 2015 році також була прийнята Стратегія сталого розвитку "Україна-2020", головною метою якої є "запровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України у світові лідери". На думку експертів, це перший практичний, а не декларативний документ щодо забезпечення національної безпеки, в тому числі в соціальній сфері;

- Закон встановлює основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що забезпечують захист суспільства і кожного громадянина від загроз, відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України. У Законі зазначено, що Стратегія національної безпеки України є основним документом довгострокового планування, який визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки [9].

Таким чином, незважаючи на актуальність та важливість питань соціальної безпеки, офіційне визначення терміну "соціальна безпека" міститься лише в "Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" у прийнятому у 2018 році Законі України "Про основи національної безпеки України Закон" не дає визначення терміну "соціальна безпека", але "визначає та обмежує повноваження державних органів у сфері державної безпеки і оборони, створює основи для інтеграції

політики і процедур органів державної влади, інших державних органів, на які покладено функції, пов'язані з державною безпекою і обороною, діяльністю сил безпеки і оборони та "визначає систему командування, управління та координації і запроваджує комплексний підхід до планування та реалізації політики у сфері національної безпеки і оборони".

Закон визначає, що основним документом довгострокового планування, який визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки, є Стратегія національної безпеки України. Однак навіть у Стратегії не міститься визначення терміну "соціальна безпека", визначення національних інтересів України та загроз національній безпеці, а також основних напрямів політики національної безпеки України, зокрема реформування та забезпечення економічної безпеки.

Основним змістом економічних реформ Стратегія визначає створення умов для подолання бідності та надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до стандартів держав-членів ЄС у Центральній та Східній Європі та досягнення економічних стандартів, необхідних для набуття Україною членства в ЄС [8].

Науковці по-різному трактують термін "соціальна безпека":

- стан захищеності від загроз соціальним інтересам, який також є результатом реалізації соціальної політики [10];
- стан суспільства, за якого забезпечується нормальне відтворення суспільства як групи населення, як держави і як народу [11, с. 24];
- стан, який активно регулюється правовими нормами та реалізується на практиці. Де держава гарантує підтримання гідного рівня життя своїх громадян за допомогою вільно доступних демократичних методів управління та забезпечує можливість задоволення основних потреб їх розвитку [12, с. 460];
- держава захищає соціальні інтереси особи і суспільства від впливу загроз національній безпеці. Це є результатом реалізації заходів соціального захисту і характеризує їх ефективність та результативність [13, с.27];

- умови життєдіяльності особи і суспільства, що характеризуються усталеними і стійкими соціальними системами, які забезпечують соціальний стан особи, її соціальну захищеність і стійкість до впливу чинників, що підвищують соціальні ризики [14, с.196];

- стан, який захищає соціальні інтереси групи від загроз її соціальному статусу та рівню життєзабезпечення, забезпечує збереження і розвиток людського потенціалу, просте і розширене відтворення групи, досягнення злагоди і цілісності в суспільстві [15];

- Г. Пастернак-Таранушенко трактує соціальну безпеку як вид гарантії, що базується на психологічному стані населення [16, с. 52];

- комплекс заходів і технологій, спрямованих на підтримку та розвиток існуючого в державі соціального ладу [17, с. 21];

- гарантований державою правовий та організаційний захист життєво важливих соціальних інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [18, с. 35];

- захист життєво важливих інтересів людини, громадянина і суспільства; своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у соціальній сфері, що гарантує достатній рівень життя, розширене відтворення, людський розвиток і соціальний прогрес у суспільстві.

Науковці Міністерства праці та соціальної політики України та Центру перспективних соціальних досліджень НАН України узагальнили різні методологічні підходи до визначення та розуміння поняття "соціальна безпека" [20]: соціальна безпека - це номінальні соціальні умови та соціальні блага, включаючи матеріальні, санітарно-гігієнічні, епідеміологічні, екологічні та психологічні. Це стан суспільства, включаючи всі основні сфери виробництва, соціальну сферу, захист внутрішнього конституційного ладу, зовнішню безпеку та культуру, який гарантує номінальний рівень соціальної безпеки.

Таким чином, більшість сучасних державознавців розглядають безпеку як стан захищеності від певних загроз і небезпек. Так, в Енциклопедії сучасної

української мови зазначено, що "безпека - це стан, за якого ніхто і ніщо не загрожує, це відсутність небезпеки, це надійно, це безпечно, це надійно [21, с.43]".

Енциклопедія сучасної України також визначає безпеку як стан життєдіяльності, тенденції та умови розвитку суспільства, його структур та інститутів, за яких забезпечується якісна визначеність, об'єктивно зумовлене оновлення та вільне функціонування, притаманне його власній природі [22, с. 385].

З огляду на те, що суб'єктом соціальної безпеки є держава, логічним при дослідженні терміна "соціальна безпека" буде визначити сутність соціальної функції держави: на думку К. Бабаєва, головною метою соціальної функції є забезпечення суспільного добробуту, тобто гідного життя і розвитку кожної людини, досягнення цього добробуту шляхом створення рівних можливостей для досягнення цього для всіх громадян [23, с. 78].

Для виконання своїх соціальних функцій держава створює систему відповідних установ і фондів та витрачає кошти на пенсії, різноманітні соціальні виплати, охорону здоров'я та освіту. Уряди розробляють і впроваджують програми сприяння зайнятості, зниження рівня безробіття, регулювання заробітної плати тощо.

Соціальна функція держави означає, що держава дбає про матеріальний добробут своїх громадян, особливо тих, хто потребує соціального захисту, регулює економіку з урахуванням екологічних вимог і забезпечує захист економічних і соціальних прав.

Соціальна функція є однією з найважливіших функцій демократичної та правової держави. Водночас, незважаючи на важливість поняття "соціальна держава" для науки і практики, ні в Конституції України, ні в інших законодавчих актах немає його визначення. Більше того, термін "соціальна держава" взагалі не розглядався в радянській юриспруденції.

Сутність соціальної держави, орієнтованої насамперед на людину, можна простежити через визначення соціальної держави як такої, що надає

пріоритет соціальним цінностям, насамперед праву людини на "гідне життя". Концепція соціальної держави виникла в першій половині 19 століття, але остаточного визначення досі не сформувалося. Тому соціальну державу розглядають як форму конституційного ладу, як тип організаційної форми державного життя, як державу, що виконує соціальні функції, і як ознаку правової держави [24].

Метою соціальної держави є гарантування гідного життя для всіх громадян. Соціальна держава - це держава, яка не тільки розробляє програми допомоги економічно незахищеним громадянам, але й, перш за все, несе відповідальність за підтримку стабільних економічних умов для своїх громадян та збереження соціального миру. Як соціальна держава Україна визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство відповідно до принципів соціальної справедливості та дбає про зміцнення громадянської злагоди в суспільстві. Відповідно до Конституції України, держава гарантує соціальну спрямованість економіки (ч. 4 ст. 13), що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема права на соціальний захист і достатній життєвий рівень.

Соціальне підприємництво, як особлива форма господарської діяльності, відіграє все більш вагомую роль у посиленні соціальної безпеки. Його ключова мета — вирішення конкретних соціальних проблем шляхом економічної діяльності, що забезпечує стійкість, а не залежність від зовнішнього фінансування.

Взаємозв'язок між соціальним підприємництвом і соціальною безпекою проявляється у кількох аспектах:

- Інтеграція вразливих груп населення у соціально-економічне життя. Соціальні підприємства створюють робочі місця для осіб з інвалідністю, переселенців, ветеранів, молоді, що сприяє їх самореалізації, зменшенню соціального напруження та рівня безробіття.

- Забезпечення доступу до соціально важливих товарів і послуг. Соціальні підприємства часто функціонують у тих сегментах, які не є

привабливими для традиційного бізнесу (освіта для осіб з ООП, медичні послуги в сільській місцевості, екологічні ініціативи тощо).

- Зменшення бідності та нерівності через створення економічних можливостей у громадах, особливо у депресивних регіонах, де ринок праці обмежений.
- Посилення солідарності та соціального капіталу громади. Соціальні підприємства діють на принципах партнерства, участі та відповідальності, що сприяє розвитку довіри між громадянами, активізації громадянського суспільства.
- Реінвестування прибутку у соціальні проекти дозволяє фінансувати соціальні ініціативи, не очікуючи на підтримку з державного бюджету.

Таким чином, соціальне підприємництво є інструментом профілактики соціальних ризиків, стимулювання розвитку людського потенціалу та формування соціальної згуртованості, що є основою соціальної безпеки громади.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У результаті аналізу теоретичних засад соціального підприємництва та соціальної безпеки громади можна зробити такі узагальнення:

1. Соціальне підприємництво є особливою формою економічної діяльності, яка поєднує досягнення підприємницької ефективності з реалізацією суспільно важливих цілей. Його ключова відмінність від традиційного бізнесу полягає в домінуванні соціальної місії над отриманням прибутку.
2. Визначено основні види соціальних підприємств, серед яких: підприємства, що працевлаштовують вразливі групи; ті, що спрямовують прибуток на соціальні проекти; підприємства, які забезпечують соціально

важливі послуги або товари. Залежно від організаційної моделі, соціальне підприємництво може бути інтеграційним, сервісним, фінансово-підтримуючим тощо.

3. Соціальні підприємства виконують багатофункціональну роль у суспільстві: вони сприяють соціальній інтеграції, активізують економіку на місцевому рівні, формують громадянську відповідальність та сприяють зниженню рівня соціального виключення.

4. Соціальна безпека громади розглядається як здатність забезпечити гідний рівень життя, соціальну стабільність та захист для всіх її членів. Основними загрозами соціальній безпеці є бідність, безробіття, нерівність та обмежений доступ до послуг.

5. Існує тісний взаємозв'язок між соціальним підприємництвом та соціальною безпекою: перше виступає ефективним інструментом для підвищення якості життя громадян, зміцнення соціальної згуртованості, подолання соціальних проблем та розвитку людського капіталу.

З огляду на вищевикладене, можна стверджувати, що соціальне підприємництво має значний потенціал для забезпечення сталого розвитку громад, зменшення соціальних ризиків та формування безпечного і справедливого суспільного середовища.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ГРОМАД

2.1 Оцінка поточного стану і динаміки розвитку соціального підприємництва в Україні

Соціальне підприємництво – це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту.

Соціальному підприємництву притаманні ті ж критерії, що й і традиційному підприємництву, зокрема фінансова самостійність, ініціативність, інноваційність, масштабність, ризиковий характер. Поряд з тим йому притаманні і специфічні риси: пріоритетність соціальної мети, реінвестування прибутку у соціальний розвиток, відкритість і прозорість діяльності та публічна звітність. Соціальний підприємець виокремлює проблему, з якою частина населення змиралася і сприймає як даність із тих чи інших причин, та сам розробляє і впроваджує новий спосіб вирішення проблеми – у вигляді послуги чи продукту. Отже, соціальне підприємництво дає можливість часткового і динамічного розв'язання гострих проблем суспільства [3].

Важливою ознакою соціального підприємства є чітко визначена соціальна мета, що задекларована у статутних документах підприємства, та вимірювана соціальна цінність. За даними аналітичного звіту з економіко-правового аналізу соціального підприємництва в Україні в рамках проекту «EU4Youth», більшість вітчизняних соціальних підприємств формулюють свою соціальну місію у статуті або виступають із відкритою публічною

декларацією про це. Переважна більшість задекларованих місій соціальних підприємств в Україні стосується соціальної діяльності у сфері соціальної та економічної інтеграції осіб із соціально незахищених верств [4].

Більшість соціальних підприємств займаються працевлаштуванням соціально незахищених верств населення, виробляють необхідні товари та надають соціальні послуги (інформаційні, консультаційні, юридичні тощо) соціально вразливим категоріям населення, генерують фінанси для соціальної діяльності, для реінвестування у власну діяльність. Крім того, у своїй діяльності вони приділяють велику увагу залученню молоді, вирішенню гендерних питань тощо. При цьому жорсткого розподілу за видами діяльності серед соціальних підприємств немає – одне підприємство може займатись різними видами діяльності одночасно.

Діяльність таких підприємств має важливе значення для суспільства у вирішенні економічних, екологічних та соціальних проблем. Так, наприклад, за даними [4], у 2020 році за провідним показником якості соціальної діяльності соціального бізнесу – працевлаштування – орієнтовні річні показники у середньому досягли 250 працевлаштованих осіб на одне профільне соціальне підприємство. Звідси орієнтовні річні показники всіх соціальних підприємств – 87500 працевлаштованих осіб. Це 21% від всіх працевлаштованих осіб за рік по всій країні.

Соціальні підприємства у переважній більшості випадків займаються працевлаштуванням осіб із соціально незахищених категорій населення. Виходячи з цього, соціальні підприємства орієнтовно за рік працевлаштовують у середньому 2% таких осіб (осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів АТО). А завдяки фінансовій підтримці з боку держави цей показник може і на далі зростати, оскільки згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.2022 р. № 331 всім працедавцям, за виключенням бюджетної сфери, які приймають на роботу внутрішньо переміщених осіб, надається компенсація у розмірі 6500 грн за кожну внутрішньо переміщену особу протягом двох місяців.

Важливу роль у вирішенні економічних та соціальних проблем підкреслюють дані дослідження [4], відповідно до якого соціальні підприємства за рік надають соціальні послуги у середньому 80 соціально незахищеним особам на місяць. Тобто за рік клієнтами одного соціального підприємства стають у середньому орієнтовно 960 осіб. У розрізі всього соціального бізнесу річна база клієнтів складає у середньому 960 тис. осіб. Це 16,5% облікованих осіб з категорій соціально незахищених (осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів АТО, осіб, які знаходяться у складних життєвих умовах, безхатків).

Останніми роками і до нині в Україні невинно зростає кількість соціальних підприємств, що є своєрідною реакцією на прояви соціально-економічної кризи та необхідності пошуку альтернативних джерел фінансування та інструментів у вирішенні соціальних проблем найбільш уразливих категорій громадян. Тому навколо цієї діяльності часто об'єднуються однодумці та формується фінансовий капітал завдяки залученню фінансової підтримки інвесторів або через об'єднання коштів засновників-однодумців.

Не дивлячись на складні умови функціонування більшості установ та організацій в Україні під час воєнного стану, наразі здійснюються певні заходи з підтримки вітчизняного соціального підприємництва. Так, наприклад, Міжнародний фонд «Відродження» в рамках проекту «EU4USociety» у співпраці з Європейським Союзом проводить конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва», метою якого є зміцнення діючих соціальних підприємств, популяризація соціального підприємництва та створення позитивної практики залучення соціальними підприємствами коштів спільноти для створення нових або розширення діючих соціальних підприємств [2].

Фінансування проєктів в рамках цього конкурсу відбувається спільними зусиллями Фонду та краудфандингових платформ, наприклад, «Спільнокошт».

«Спільнокошт» – це онлайнний інструмент фінансування проєктів, який пропонує соціальним інноваторам та творчим людям звернутися за підтримкою до аудиторії, що зацікавлена в реалізації їхнього проєкту. Щоб зібрати гроші на проєкт, автор має враховувати інтереси зацікавлених сторін: добродійців, менторів та партнерів. Якщо користувачам платформи подобається ідея, вони вносять на рахунок учасника проєкту гроші – скільки не шкода. Щодня на платформі «Спільнокошт» чекають фінансової підтримки десятки проєктів та інституцій [6].

Цей інструмент колективного співробітництва простих людей, що мають змогу виступати в ролі донора та добровільно об'єднувати свої гроші чи інші ресурси задля підтримки інших людей чи організацій, слід вважати дієвим в сучасних умовах функціонування соціальних підприємств в Україні. Заохочення до соціального підприємництва та підтримку розвитку соціальних підприємств надають також «Фонд Східної Європи», «Фонд розвитку інновацій», «Фонд соціальних інвестицій» та інші міжнародні та вітчизняні організації. Як правило, фонди підтримують певні проєкти через надання цільового фінансування – грантів.

Для реалізації цих програм фонди на конкурсній основі відбирають проєкти, які відповідають їхнім вимогам. Знаючи пріоритети грантодавців та їхні вимоги до написання заявок, соціальні підприємці можуть успішно залучати кошти міжнародних організацій для вирішення актуальних завдань суспільства.

На відміну від фондів, які лише фінансують проєкти, слід згадати про благодійні агенції, які крім видачі грантів, залучають соціальних підприємців для участі в спільних проєктах. Прикладом таких організацій в Україні можуть бути TESIS, Save the Children, IREX, Інститут «Відкрите суспільство» тощо. Викликає також практичний інтерес проєкт EUnlocking, який наразі підтримує соціальне підприємництво в Україні та реалізується Інститутом імені Густава Штретемана (Німеччина), «Egalite International» (Україна), організацією «AXA Management Consulting» (Молдова), Асоціацією «ECO-RAZENI» (Молдова),

Національним центром допомоги та інформування для НУО в Молдові «CONTACT» (Молдова) та «Pro NGO!» (Німеччина). Проєкт софінансується Європейським Союзом в рамках його програми EU4Youth [11].

В Україні проєкт EUnlocking працює над тим, щоб: утвердити законодавство для соціального підприємництва; мотивувати більшу кількість молоді розпочинати соціальні стартапи та підвищити визнання внеску соціального підприємництва у соціальну інклюзію та зменшення нерівності шляхом комунікаційної діяльності та інформаційних кампаній; сприяти доступу до інформації та обміну найкращими практиками щодо соціального підприємництва шляхом створення та підтримки приватної групи соціальних підприємців Facebook у Україні (наразі група налічує 505 учасників); покращити спроможність молодих соціальних підприємців за допомогою навчання на місці, онлайн-курсів навчання з найважливіших та актуальних тем соціального підприємництва; підтримувати молодих соціальних підприємців у віддалених районах України шляхом надання юридичних та фінансових консультацій, маркетингу та масштабування бізнесу, психологічної та методичної підтримки, просування, наставництва, допомоги у встановленні зв'язку соціальних підприємств з їх потенційними клієнтами та інвесторами та вирішення проблеми доступу до капіталу для соціальних підприємців тощо [11].

Окрім цього, Український соціальний венчурний фонд запустив Грантову програму швидкого реагування для соціальних підприємств, спрямовану на підтримку діяльності соціальних підприємств в умовах війни, яким необхідно трансформувати своє виробництво й зосередитись на потребах цивільного населення або інших осіб, які постраждали внаслідок військових дій і, таким чином, вирішувати гострі проблеми різних вразливих соціальних груп населення та продовжувати свою діяльність в умовах воєнного стану [10].

Слід також зазначити, що соціальні підприємства, які засновані як фізичні особипідприємці, мали змогу отримати фінансову допомогу від держави у розмірі 6500 грн, а також отримали певні податкові пільги до

припинення або скасування воєнного стану на території України, а саме: ФОП 1 або 2 групи мають право не сплачувати єдиний податок, а для платників єдиного податку третьої групи відсоткова ставка єдиного податку, які подали спеціальну заявку та використовують особливості оподаткування, встановлюється у розмірі 2% доходу. Це замість вже існуючих 5% для неплатників ПДВ і 3% для платників. При цьому ПДВ за цей період цими фізичними особами-підприємцями може і не сплачуватися. Адже Податковий Кодекс України встановлює, що платники єдиного податку третьої групи, які використовують особливості оподаткування, звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з ПДВ з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України [7].

Якщо ж майбутній підприємець є безробітним з числа членів малозабезпеченої сім'ї відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 397 держава гарантує надання одноразової безвідсоткової поворотної допомоги для організації підприємницької діяльності, зокрема, для закупівлі об-ладнання та матеріалів для організації власного бізнесу та здобуття економічної самостійності.

При цьому відновлена 28 березня можливість автоматичної реєстрації ФОП у Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань на порталі Дія значно спростила процедуру започаткування свого бізнесу. З боку органів місцевого самоврядування підтримка соціального бізнесу здебільшого здійснюється у межах програм підтримки середнього та малого бізнесу. Зокрема, така підтримка у деяких регіонах передбачає: відшкодування відсоткових ставок за підприємницькими кредитами; надання «маркетингових ваучерів» – відшкодування 50% оплати участі у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках; роботу центрів підтримки підприємництва, консалтингових центрів допомоги як початківців, так і діючого бізнесу; публічних закупівель та соціального замовлення; надання приміщень в оренду для громадських організацій за пільговими

ставками [4].

Отже, завдяки фінансовій та організаційноінформаційній підтримці з боку держави та зазначених вище організацій і установ, соціальні підприємці отримують практичну можливість реалізувати свої креативні ідеї та лідерські навички, активізувати громадську діяльність та зробити свій внесок у вирішення багатьох соціальних проблем, які загострилися в умовах воєнного стану в Україні, особливо з питань соціального забезпечення вразливих категорій населення, безробіття та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, співпраці з волонтерськими та благодійними організаціями для збору та розповсюдження гуманітарної допомоги, виробництва необхідних товарів та надання послуг вразливим категоріям населення тощо.

Все це може зробити суттєвий внесок у покращення життя суспільства, виходу з соціально-економічної кризи та подальшого розвитку країни в цілому. Започаткований повномасштабний воєнний конфлікт у 2022 році суттєво вплинув на розвиток усіх сфер економіки, включаючи соціальне підприємництво:

- Багато підприємств і громадських ініціатив були змушені адаптуватися до змін, скорочувати активність або змінювати напрямки діяльності.
- Соціальні підприємства відігравали роль у наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), людей, що постраждали від бойових дій, підтримці вразливих груп — як короткостроковий інструмент соціальної підтримки громадах.
- Додатковим чинником стало зростання попиту на соціальні послуги, особливо в регіонах, які зазнали руйнувань або мають велику кількість переселенців.

Ці обставини створили як можливості (зростання соціального попиту, міжнародна допомога, гранти), так і загрози (ризики ресурсного виснаження, незахищеність, логістичні обмеження) для соціальних підприємств.

Упродовж 2022–2024 років юридичне оформлення соціального

підприємництва в Україні залишалося слабо формалізованим:

- Законопроекти, спрямовані на регулювання СП, продовжують бути на етапі обговорень; статус соціального підприємства не закріплений на законодавчому рівні
- Через це багато СП діють як громадські організації або бізнеси з соціальною місією, але без правового розпізнавання своєї специфіки, що обмежує їх можливості отримувати податкові пільги чи спеціальну підтримку
- У працях Рамського підкреслено, що відсутність чіткої законодавчої бази стримує інвестиції та масштабування соціальних підприємств

Таким чином, навіть у разі позитивних ініціатив, правове середовище лишається одним із ключових обмежень.

Через неможливість отримати повну централізовану статистику соціальних підприємств, наведемо ключові спостереження:

- За даними каталогу SocialBusiness.ua, кількість зареєстрованих соціальних підприємств залишається невеликою — каталог містить лише десятки учасників, і база поповнюється досить повільно.
- Зростання інтересу до СП у наукових публікаціях та аналітичних оглядах демонструє активізацію дискусій і практики (збільшення публікацій у 2023–2024 роках).
- У ряді досліджень зазначається, що підприємства, що були створені під час або після 2022 року, набули адаптації до нових умов (зміна цілей, зміна сфер діяльності).

Хоча точних цифр за кількістю СП чи їх фінансових показників не вистачає, тенденції вказують на повільне, але стійке зростання активності в цій сфері, особливо у відповідь на соціальні виклики війни.

У межах дослідження доцільно навести кілька прикладів соціальних підприємств або ініціатив, які активно діяли в період 2022–2024:

- У публікаціях зазначається, що багато СП працювали як гуманітарні лавки, соціальні майстерні для ВПО, виготовлення необхідних

товарів (маски, засоби захисту тощо) – таким чином поєднуючи соціальну місію з підприємницьким підходом.

- Деякі підприємства переорієнтовувалися: наприклад, зміщення акценту в бік дистанційних послуг, освітніх і психологічних сервісів, онлайн-торгівлі товарами з соціальним значенням.
- Продемонстровано співпрацю СП з місцевими громадами і місцевим самоврядуванням для реалізації соціальних ініціатив (наприклад, створення соціальних їдалень, центрів підтримки).

Ці кейси свідчать про те, що навіть в умовах обмежених ресурсів СП здатні бути мобільними, інноваційними і реагувати на нагальні потреби громади.

За оцінками міжнародних дослідників, в Україні сьогодні працює близько 1 000 підприємств, які можна класифікувати як соціальні. У каталозі SocialBusiness.ua зазначається, що на момент створення каталогу він містив приблизно 150 соціальних підприємств (дані за 2016–2017 рік). Дніпропетровщина належить до регіонів, що входять у топ-3 за кількістю підприємств малого та середнього бізнесу в Україні. За даними Дніпропетровської ОДА, обласна економічно-соціальна програма розвитку регіону в 2024 році передбачає збільшення частки інноваційно-активних підприємств серед промислових структур області.

2.2 Аналіз впливу соціальних підприємств на соціальну безпеку (на прикладі Дніпропетровщини)

Соціальне підприємництво спрямоване на вирішення або пом'якшення суспільно значущих проблем, зокрема — інтеграцію уразливих категорій населення у соціально-економічне життя. У цьому контексті ветерани бойових дій, особливо ті, що брали участь у захисті України після 2014 року, а також після початку повномасштабного вторгнення 2022 року, є саме такою

категорією.

Бізнес, започаткований або керований ветеранами, може бути класифікований як соціальний, якщо: його діяльність спрямована не лише на отримання прибутку, а й на реінтеграцію ветеранів, їх працевлаштування або психологічну підтримку; прибуток частково або повністю реінвестується в соціальні цілі (підтримка побратимів, родин загиблих, реабілітаційні проекти тощо); бізнес створює соціально важливий продукт чи послугу, наприклад, реабілітаційні центри, освітні проекти, ветеранські кав'ярні як простори підтримки та соціальної адаптації; компанія має публічно заявлену соціальну місію.

В Україні діють низка підтримуючих програм для ветеранського бізнесу, включно з грантами, субсидіями та інкубаційними ініціативами. Наприклад, Український ветеранський фонд фінансує проекти ветеранів, багато з яких мають ознаки соціального підприємництва.

Станом на початок 2025 року в Україні налічується близько 1,3 млн ветеранів, і ця цифра продовжує зростати. За даними Державної служби зайнятості, у 2024 році послугами служби скористалися 13 тисяч ветеранів, з яких 25% були працевлаштовані (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники сучасного стану ветерани та зайнятість в Україні
за 2022–2024 роки

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	2	3	4
Загальна кількість ветеранів	≈ 1 млн	≈ 1,1 млн	≈ 1,2 млн
Зареєстровані безробітні (загалом)	≈ 330 тис.	≈ 166 тис.	≈ 101 тис.
Зареєстровані безробітні ветерани (УБД)	Немає точних даних	1,7 тис.	10,1 тис.
Частка ветеранів серед зареєстрованих безробітних	Немає даних	≈ 1%	≈ 2,5%
Кількість вакансій для ветеранів (Work.ua)	3229 (лютий)	Дані відсутні	12 334 (червень)
Частка вакансій для ветеранів від загальної кількості	Немає даних	Немає даних	11%
Частка працевлаштованих ветеранів	Немає даних	≈ 60%	≈ 69%

Продовження таблиці 2.1			
1	2	3	4
Частка ветеранів, які мають власну справу	Немає даних	6%	12%
Частка ветеранів, які бажають мати власну справу	Немає даних	64%	50%
Основні сфери працевлаштування ветеранів	Немає даних	Торгівля, охорона, логістика	Торгівля, охорона, логістика
Основні програми сприяння працевлаштуванню ветеранів	Немає даних	Програми перекваліфікації, підтримка підприємництва	Програми перекваліфікації, підтримка підприємництва

Джерело: складено автором на підставі [27]

Водночас, згідно з дослідженням Українського ветеранського фонду, 30% ветеранів не можуть знайти роботу, попри потребу ринку праці в робочих кадрах.

За результатами досліджень, ветерани стикаються з низкою перешкод при інтеграції в цивільне трудове середовище: низька поінформованість: більшість ветеранів не знають про існуючі програми професійної адаптації та працевлаштування; психологічні труднощі: відчуття ізоляції, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), труднощі в адаптації до цивільного життя; дискримінація та упередження: деякі роботодавці мають упереджене ставлення до ветеранів, що ускладнює їхнє працевлаштування.

В Україні впроваджуються різноманітні програми та ініціативи для сприяння зайнятості ветеранів: грантові програми: програма «єРобота» надає гранти від 250 тис. до 1 млн грн для ветеранів та членів їхніх сімей на започаткування бізнесу; освітні ініціативи: програма «Старт в ІТ» пропонує гранти до 30 тис. грн на навчання в сфері ІТ для ветеранів; кар'єрне консультування: кар'єрні радники допомагають ветеранам у пошуку роботи, складанні резюме та підготовці до співбесід.

За даними дослідження GRC.ua, у 2024 році кількість компаній, що наймають ветеранів, зросла з 24% до 43%. Проте лише 23% роботодавців впроваджують програми адаптації для ветеранів, а 42% взагалі не займаються

цим питанням.

- Підвищення поінформованості: проведення інформаційних кампаній щодо існуючих програм підтримки ветеранів.
- Психологічна підтримка: створення програм психологічної адаптації для ветеранів.
- Стимулювання роботодавців: надання пільг та компенсацій роботодавцям, які працевлаштовують ветеранів.
- Розвиток інклюзивного середовища: створення безбар'єрного та підтримуючого робочого середовища для ветеранів.

Після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році спостерігається зростання інтересу серед ветеранів до підприємницької діяльності. Згідно з дослідженням Українського ветеранського фонду, близько 68,8% опитаних ветеранів висловили бажання займатися власною справою.

Цей інтерес підтримується державними програмами, такими як «Робота» та ініціативами Українського ветеранського фонду, які надають фінансову та консультаційну підтримку ветеранам-підприємцям.

У 2024 році спостерігалось значне зростання кількості ветеранських бізнесів та обсягу наданої їм підтримки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні показники розвитку ветеранського підприємництва в Україні
за 2022–2024 роки

Показник	Роки			Абсол.відх. 2024 від	
	2022	2023	2024	2022	2023
Кількість ветеранів, які отримали гранти на розвиток бізнесу	100	500	1029	929	529
Загальна сума наданих грантів (млн грн)	50	200	500	450	300
Кількість нових підприємств, створених ветеранами	80	250	300	220	50
Кількість існуючих підприємств, що розширили діяльність	50	200	700	650	500
Кількість нових робочих місць, створених у ветеранських бізнесах	150	800	2000	1850	1200

Джерело: складено автором на підставі [27]

Згідно з даними наведеними в табл. 2.2 можна зробити висновки:

1. Зростання кількості грантів та обсягу фінансування. Завдяки розширенню програм «єРобота», «Варто діяти» та співпраці держави з партнерами, кількість ветеранів, які отримали гранти, зросла майже в 10 разів порівняно з 2022 роком. Це свідчить про підвищення інтересу до бізнесу серед ветеранів, а також про зростання спроможності урядових структур у реалізації цільових програм.

2. Помірне зростання кількості нових бізнесів. Попри активну підтримку, темпи створення нових підприємств дещо уповільнюються, оскільки більшість ветеранів обирають шлях розширення вже започаткованих справ або працюють в межах партнерств.

3. Значне зростання у розширенні бізнесу. Показник збільшення масштабів існуючих ветеранських підприємств (на 650 у 2024 році порівняно з 2022) свідчить про стабілізацію бізнесу, підвищення прибутковості та здатність масштабуватись.

4. Робочі місця — головний мультиплікатор. Створення понад 2000 нових робочих місць у 2024 році — важливий результат, що демонструє соціальний ефект ветеранського підприємництва. Це позитивно впливає як на економіку, так і на суспільну згуртованість.

5. Динаміка кількості нових підприємств. У 2022 році більшість ветеранів лише адаптувались до умов мирного життя. Саме тому кількість створених підприємств була відносно невеликою — 80. У 2023 році спостерігався стрибок до 250 завдяки запуску широкомасштабної програми «єРобота» та зростанню обізнаності серед ветеранів. У 2024 році темп зростання сповільнився, проте абсолютний приріст (на 50 підприємств) свідчить про стабільну динаміку.

6. Стрімке зростання масштабування бізнесів. Показник розширення вже існуючих ветеранських підприємств зріс у 14 разів з 50 (2022) до 700 (2024). Це свідчить про те, що підприємства, започатковані в попередні роки, виявилися життєздатними та ефективними. Розширення стало можливим завдяки доступу до додаткового фінансування, консалтингової підтримки та

зростанню клієнтської бази.

7. Ветеранський бізнес — драйвер зайнятості. Кількість створених робочих місць у 2024 році зростає на 1 200 порівняно з 2023 та на 1 850 порівняно з 2022 роком. Це один із ключових показників ефективності ветеранського підприємництва як механізму забезпечення зайнятості не лише самих ветеранів, а й інших громадян, зокрема ВПО, родин військовослужбовців, молоді.

Дані за 2022–2024 роки підтверджують позитивну динаміку розвитку ветеранського підприємництва в Україні. Ветерани не лише активно використовують державні механізми підтримки, а й демонструють високий рівень підприємницької активності та здатність масштабувати бізнес. Це свідчить про стратегічну важливість розвитку цього сегмента для відбудови економіки України в умовах війни та післявоєнного періоду.

Розвиток ветеранського підприємництва в Україні має виразні регіональні відмінності, зумовлені різними факторами, такими як рівень підтримки з боку місцевої влади, наявність ветеранських спільнот, доступ до фінансування та інфраструктури (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Регіони з найвищою активністю ветеранського підприємництва
за 2022–2024 роки

Область	Ключові фактори розвитку
Львівська	Активна діяльність ветеранських організацій, підтримка місцевої влади, наявність ветеранських просторів та хабів.
Житомирська	Висока концентрація ветеранів, ефективне використання державних програм підтримки, розвиток аграрного сектору.
Вінницька	Розвинена інфраструктура для малого та середнього бізнесу, підтримка з боку місцевих органів влади, активне залучення до програм грантової підтримки.
Хмельницька	Наявність освітніх програм для ветеранів, підтримка підприємництва на місцевому рівні, розвиток кооперативного руху.
Київська та м. Київ	Висока концентрація ресурсів, доступ до інформаційних та фінансових послуг, активна участь у національних програмах підтримки ветеранського бізнесу.

Джерело: [33]

Згідно з інформацією наведеною в табл. 2.3 можна зробити висновки:

- Львівська область: значна кількість ветеранських організацій та ініціатив, таких як ветеранські хаби, сприяє розвитку підприємництва серед ветеранів. Місцева влада активно підтримує ці ініціативи через програми фінансування та навчання.
- Житомирська область: високий відсоток ветеранів серед населення області стимулює розвиток ветеранського бізнесу, особливо в аграрному секторі. Ефективне використання державних програм, таких як «Робота», сприяє започаткуванню нових підприємств.
- Вінницька область: розвинена інфраструктура для малого та середнього бізнесу, а також підтримка з боку місцевих органів влади, створюють сприятливі умови для розвитку ветеранського підприємництва.
- Хмельницька область: наявність освітніх програм для ветеранів та підтримка кооперативного руху сприяють розвитку підприємницьких навичок серед ветеранів, що веде до зростання кількості ветеранських бізнесів.
- Київська область та м. Київ: висока концентрація ресурсів, доступ до інформаційних та фінансових послуг, а також активна участь у національних програмах підтримки ветеранського бізнесу роблять цей регіон привабливим для ветеранів-підприємців.

Регіональний розвиток ветеранського підприємництва в Україні демонструє позитивну динаміку, особливо в областях з активною підтримкою з боку місцевої влади та наявністю ветеранських спільнот. Подальше зміцнення цих тенденцій вимагає: розширення доступу до фінансових та освітніх ресурсів для ветеранів у всіх регіонах; підтримки створення ветеранських хабів та просторів для обміну досвідом та навчання; залучення місцевих органів влади до активної участі в програмах підтримки ветеранського бізнесу.

Ці заходи сприятимуть подальшому розвитку ветеранського підприємництва як важливого елементу економічного зростання та соціальної інтеграції ветеранів в Україні.

За період 2022–2024 років ветеранське підприємництво в Україні

демонструє стійке зростання та диверсифікацію. Ветерани активно реалізують бізнес-ініціативи в різних секторах економіки, що сприяє їхній соціально-економічній адаптації та розвитку національної економіки (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Галузевий розподіл ветеранських бізнесів в Україні за 2022–2024 роки, %

Показник	Роки			Абсол.відх. 2024 від	
	2022	2023	2024	2022	2023
Оптова та роздрібна торгівля	35	34	33	-2	-1
Надання послуг (ремонт, краса, освіта тощо)	25	26	27	2	1
Сільське господарство та аграрний сектор	15	17	18	3	1
Переробна промисловість	10	11	12	2	1
Готельно-ресторанний бізнес	8	7	6	-2	-1
Інші галузі (ІТ, логістика, креативні індустрії)	7	5	4	-3	-1

Джерело: складено автором на підставі [33]

Згідно з даними наведеними в табл. 2.4 спостерігаються наступні тенденції:

1. Оптова та роздрібна торгівля (33–35%). Цей сектор традиційно залишається найпопулярнішим серед ветеранів завдяки відносно низькому порогу входу та швидкому обороту капіталу. Проте спостерігається незначне зниження частки, що може свідчити про перенасичення ринку або переорієнтацію на інші галузі.

2. Надання послуг (27%). Зростання частки цього сектору вказує на підвищення попиту на послуги, які надають ветерани, зокрема в сферах ремонту, краси, освіти та консалтингу. Це також свідчить про адаптацію ветеранів до потреб ринку та використання власних навичок у цивільному житті.

3. Сільське господарство та аграрний сектор (18%). Зростання частки аграрного сектору з 15% до 18% обумовлено підтримкою державних програм, таких як «єРобота», та бажанням ветеранів працювати на землі, особливо в регіонах з розвиненим сільським господарством.

4. Переробна промисловість (12%). Збільшення частки цього сектору

свідчить про прагнення ветеранів до створення доданої вартості та розвитку виробництва, що є позитивним сигналом для національної економіки.

5. Готельно-ресторанний бізнес (6%). Незначне зниження частки може бути пов'язане з економічними викликами та зміною споживчих уподобань під час війни. Проте цей сектор залишається важливим для розвитку туризму та місцевих громад.

6. Інші галузі (4%). Зменшення частки може свідчити про складнощі входу в ці сектори або недостатню підтримку з боку держави. Проте розвиток ІТ, логістики та креативних індустрій серед ветеранів має потенціал для зростання за умови належної підтримки.

Галузевий розподіл ветеранського підприємництва в Україні демонструє позитивну динаміку та диверсифікацію. Зростання частки в секторах послуг, аграрного виробництва та переробної промисловості свідчить про адаптацію ветеранів до потреб ринку та їхню готовність розвивати власну справу. Для подальшого розвитку ветеранського підприємництва необхідно: продовжувати та розширювати державні програми підтримки, зокрема в аграрному секторі та переробній промисловості; забезпечити доступ ветеранів до фінансування, навчання та менторської підтримки; сприяти розвитку інноваційних та креативних індустрій серед ветеранів.

Таким чином, ветеранське підприємництво має потенціал стати важливим чинником економічного зростання та соціальної стабільності в Україні.

Держава та громадські організації реалізують низку програм, спрямованих на підтримку ветеранського підприємництва: програма «ЄРобота»: надання грантів до 1 млн грн для ветеранів та членів їхніх сімей на започаткування або розвиток бізнесу; програма «Варто» від Українського ветеранського фонду: підтримка ветеранських бізнесів через надання грантів та консультаційної допомоги; співпраця з Work.ua та Ощадбанком: надання ветеранам можливості безкоштовного розміщення вакансій та доступу до фінансових послуг для розвитку бізнесу.

На сьогодні існує багато прикладів ветеранського бізнесу, як приклад підприємство, засноване ветераном АТО Сергієм Пироговим у Дніпрі, спеціалізується на виробництві польового спорядження для військових: гермобаулів, надувних матраців, водонепроникних сумок та м'яких відер. Основна мета — забезпечення якісним спорядженням підрозділів ЗСУ та допомога побратимам.

Джерелами фінансування є грантова підтримка від Українського ветеранського фонду, що дозволило модернізувати виробництво; прибуток від реалізації продукції, частина якого реінвестується у розширення асортименту.

До основних напрямів діяльності підприємства є: виробництво: виготовлення спорядження з водонепроникних матеріалів; продажі: реалізація продукції через онлайн-замовлення, участь у ярмарках, прямі поставки на передову; зворотний зв'язок: постійна комунікація з військовими для удосконалення виробів.

Дане підприємство має соціальну місію: працевлаштування ветеранів та членів їхніх родин; волонтерська допомога підрозділам; освітні зустрічі з молоддю на тему патріотизму та підприємництва.

Для визначення можливостей і загроз доцільно провести SWOT-аналіз діяльності даного ветеранського підприємства (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

SWOT-аналіз ветеранського підприємства з виробництва спорядження

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1	2
- Висока якість продукції, адаптованої під потреби військових	- Обмежені виробничі потужності
- Надійна репутація серед ветеранів і військових підрозділів	- Відсутність масштабної збутової мережі
- Державна грантова підтримка	- Залежність від державного фінансування
- Зворотний зв'язок з клієнтами для вдосконалення продукції	- Нестача досвіду в розширенні бізнесу на інші ринки
- Соціальна місія та працевлаштування ветеранів	- Вузька спеціалізація продукції
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
- Вихід на міжнародний ринок тактичного спорядження	- Конкуренція з великими виробниками та імпортною продукцією
- Розширення асортименту продукції	- Економічна нестабільність у період війни

Продовження таблиці 2.5	
1	2
- Співпраця з іншими ветеранськими ініціативами	- Проблеми з логістикою через воєнний стан
- Залучення додаткових інвестицій через соціальні проєкти	- Зниження платоспроможності замовників з бюджетної сфери
- Поширення моделі ветеранського бізнесу через освітні платформи	- Ризики ПТСР серед працівників і недостатня психологічна підтримка

Джерело: складено автором на підставі [33]

6. Проблеми та виклики: обмежена виробнича потужність (залежність від фінансування); висока конкуренція в секторі спорядження; залежність від логістичних шляхів під час воєнного стану.

7. Перспективи розвитку: розширення лінійки продукції; вихід на міжнародні ринки (напр., тактичне спорядження для країн-партнерів); відкриття навчальних курсів для ветеранів-початківців у бізнесі.

Розвиток ветеранського підприємництва в Україні демонструє позитивну динаміку. Завдяки державній підтримці та активності самих ветеранів, зростає кількість успішних бізнесів, що сприяє економічному розвитку країни та соціальній адаптації ветеранів.

Проте для подальшого розвитку необхідно: забезпечити стабільне фінансування програм підтримки; розширити освітні та консультаційні послуги для ветеранів-підприємців; сприяти інтеграції ветеранських бізнесів у національну економіку через участь у державних закупівлях та інших програмах.

2.3 Виявлені проблеми та обмеження у взаємодії соціального підприємництва та громад

Проблематика соціального підприємництва є відносно новою для вітчизняної економічної науки та практики. У національному законодавстві відсутнє чітке його визначення, критерії віднесення бізнесу до соціального є доволі «розмитими», й внаслідок цього в суспільстві відсутнє тотальне спільне

розуміння сутності даного виду підприємницької діяльності. Попри це, культура соціального підприємництва останніми роками активно поширюється в країні та зростає кількість підприємств й підприємців, які себе ідентифікують як соціальні, або відповідають критеріям, визнаним світовою практикою.

Серед поширених підходів до визначення сутності соціального підприємництва з урахуванням визначеної мети дослідження зупинимось на таких, що у якості одного з ключових атрибутів підприємництва виокремлюють соціальну місію:

1. Соціальне підприємництво - це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту [9];

2. Соціальне підприємництво - це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства.

Соціальне підприємництво - це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари; це відповідь суспільства на соціальні потреби [3]. У довоєнний період, у 2021 р. в країні було затверджено Національну економічну стратегію на період до 2030 року [8]. У цьому документі економічну візію було визначено наступним чином: «Україна - вільна країна, в якій проживають громадяни з високим рівнем добробуту, та ефективна сервісна цифрова держава, що є надійним економічним партнером у світі та прикладом розвитку для всіх країн Східного партнерства»; «Україна - найпривабливіша країна економічних можливостей для інвестицій, інновацій, ведення бізнесу; найкраще місце для реалізації творчого потенціалу, втілення ідей і власного розвитку».

Очевидно, що в умовах війни підтримка такої візії значно ускладнюється, проте більшість визначених стратегією напрямів є

актуальними та їх значущість буде зростати на етапі повоєнного відновлення. Зокрема, це стосується напряму 17. «Підприємництво (розвиток підприємництва)». Стратегічними цілями за напрямом визначено [8]: забезпечення ефективної державної політики з розвитку підприємництва; стимулювання розвитку підприємницької культури та компетенцій; створення умов для підвищення рівня доступу підприємств до фінансів; створення умов для підвищення рівня доступу підприємств до ринків; стимулювання розвитку інновацій.

Отже, проблематика розвитку соціального підприємництва в Україні безпосередньо корелюється з цим напрямом, а саме соціальне підприємництво вважаємо надзвичайно потужним інструментом продукування соціальних інновацій, що є вкрай важливо для задоволення соціальних потреб українського суспільства в умовах війни.

До того ж, розвиток соціального підприємництва сприятиме реалізації напряму 20. «Якість життя», визначеного Національною економічною стратегією на період до 2030 р., що передбачає зокрема досягнення такої стратегічної цілі «забезпечення рівних прав та можливості для кожного, інклюзії та безбар'єрності, високого рівня соціального захисту для гідного життя; підвищення рівня зайнятості жінок і чоловіків відповідних вікових груп та скорочення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків» [8].

Проведене дослідження макроекономічних показників та їх динаміки у 2022- 2023 рр свідчить, що попри війну у 2023 р. економіка України поступово почала відновлюватись. Експерти зазначають, що відновленню активності бізнесу сприяла запроваджена нова економічна політика воєнного часу [10].

Ознаки поживлення економіки розкриваються через такі основні тенденції зміни макроекономічних показників:

1. За оцінками Мінекономіки у вересні 2023 р. (порівняно з вереснем 2022 року) реальний ВВП збільшився на 9,1% [$\pm 2\%$] [10, с. 4]. Динаміка ВВП в Україні у довоєнний та воєнний періоди представлена на рис.2.1.

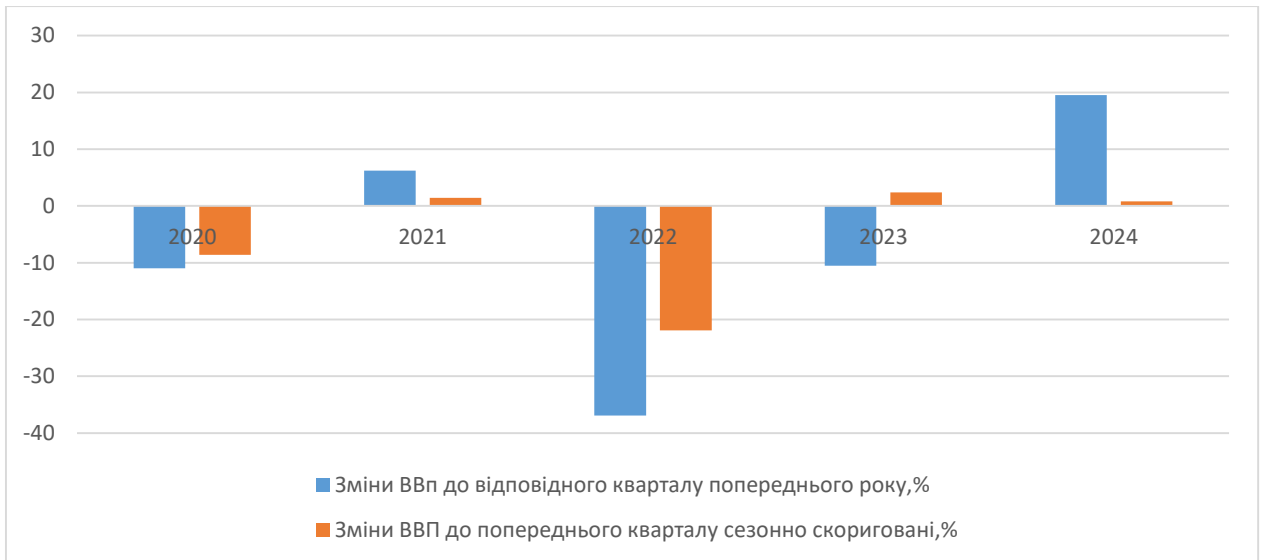

Рис. 2.1. Динаміка ВВП в Україні у 2019-2023 рр. [10]

2. Загальний темп споживчої інфляції скоротився до рівня, максимально наближеного до показників інфляційної динаміки довоєнного періоду – за дев'ять місяців 2023 р. ціни зросли лише на 3%, а річні темпи у вересні уповільнилися до 7,1% (рис.2.2) [10].

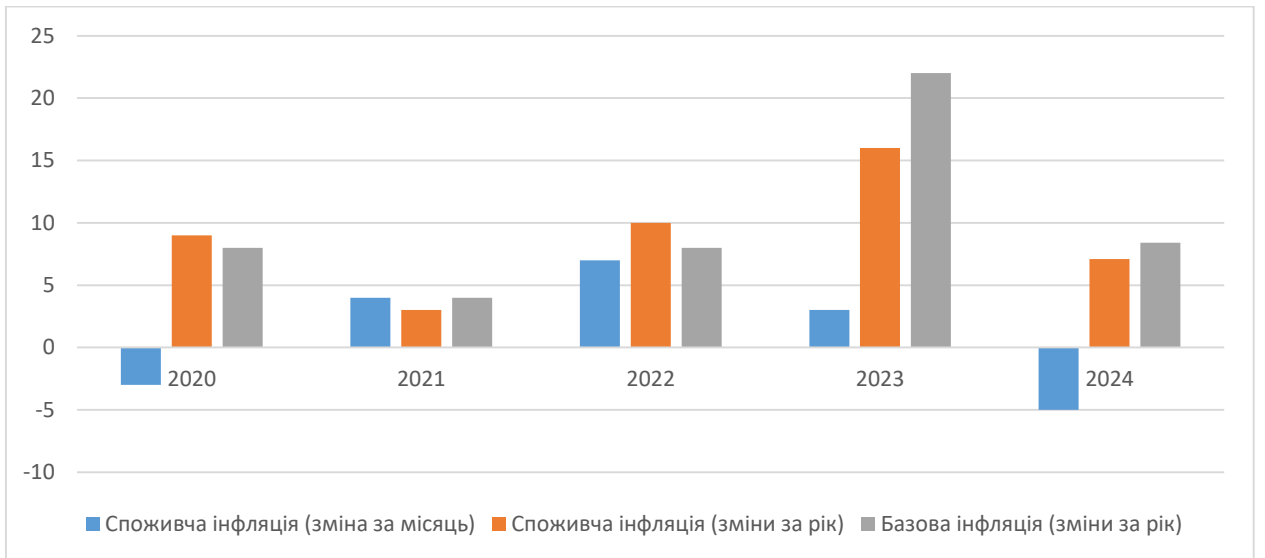

Рис. 2.2. Динаміка показників інфляції в Україні у 2019-2023 рр. [10]

Підсумки листопада 2024 р. свідчать про продовження тренду на сповільнення інфляції – до 5,1% у річному вимірі (з 5,3% у жовтні), до 0,5% – у місячному вимірі (з 0,8% відповідно), а за 11 місяців 2024 року в цілому інфляція була близькою до найкращих показників передвоєнних років – 4,4% [7].

Під час війни поточне помірне відновлення споживчого попиту в умовах стабілізації економіки не несе в собі значного інфляційного тиску, а лише підживлює активність бізнесу, орієнтованого на внутрішній ринок. У той же час, за даними Міністерства економіки України, основними інфляційними чинниками залишаються: сезонне послаблення внутрішньої пропозиції, що зокрема підтримало зростання цін на овочі та всю лінійку молочної продукції; логістичні обмеження для автотранспорту на кордоні; збереження значного рівня витратності на фоні подорожчання електроенергії для бізнесу, логістичних ускладнень тощо [7]

3. У листопаді 2024 р. індекс очікувань ділової активності (ІОДА) був на значно вищому рівні, ніж у листопаді 2023 р. - 49,1 (порівняно з 42,7 у листопаді 2023 р. та 49,6 у жовтні 2024 р.).

Відповідно до дослідження стану МСБ в Україні, проведеного «AdvanterGroup» за 10 місяців 2024 року у 25,5% опитуваних респондентів результати на 100% відповідають очікуванням (24,4% за 6 місяців 2024 року та 9,3% - у 2023 році), у 10,9% – перевищили очікування на 10%–30% (6,5% та 8% відповідно) та у 2,9% – суттєво перевищили очікування (на 40% і більше) (1,4% та 6% відповідно).

Водночас у 51,2% – результати роботи були нижчими або суттєво нижчими за очікувані показники (53,4% та 50,1% відповідно) та 9,6% – частково або повністю припинили роботу (12,8% та 26,5% відповідно) [7].

Таким чином, підтримка діяльності МСБ для України продовжує залишатись одним з ключових завдань підтримки економіки в умовах війни.

4. Поступове зростання рівня заробітної плати в економіці з метою утримання та залучення нового висококваліфікованого персоналу в умовах дефіциту робочої сили в в країні (рис.2.3).

У жовтні 2023 р. Департаментом стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства економіки України було складено консенсус-прогноз «Україна: відновлення та перспективи зростання» з метою висвітлення консенсусного бачення щодо

найімовірнішого сценарію відновлення вітчизняної економіки після зміни економічного становища, спричиненого повномасштабним військовим вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 року [10].

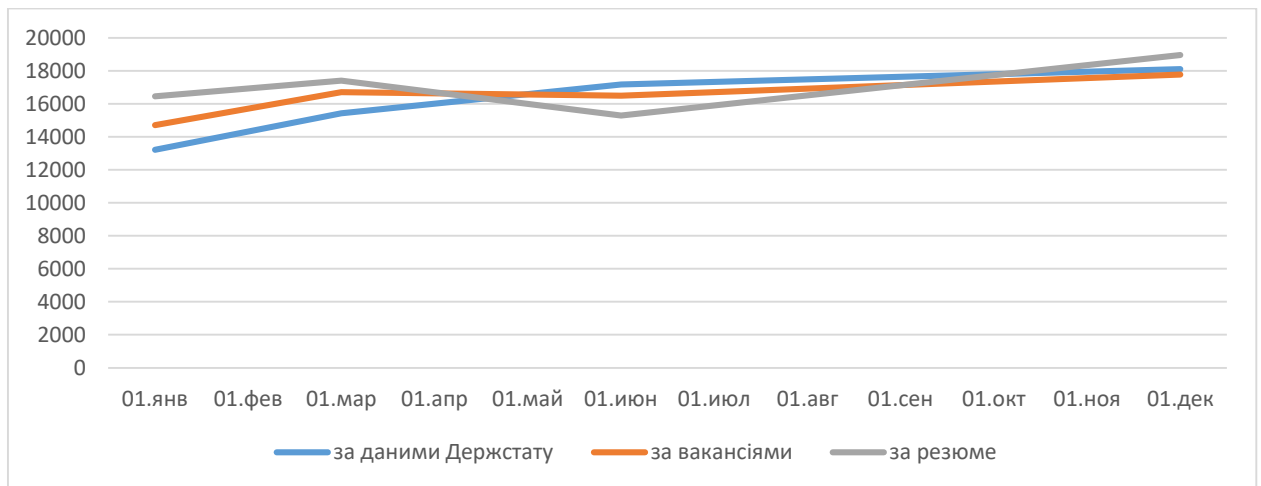

Рис. 2.3. Динаміка середньої заробітної плати в Україні за 11 місяців 2024 р., грн [6]

На основі аналізу можна виокремити основні проблеми у розвитку СП за 2022–2024 роки:

1. Недостатність фінансової підтримки — багато соціальних підприємств продовжують залежати від грантів та донорської підтримки, що не є сталим джерелом доходу.
2. Юридична невизначеність та слабе правове забезпечення — без спеціального статусу СП не можуть повноцінно користуватися можливостями пільг чи субсидій.
3. Обмежений доступ до ринків та інфраструктури — через логістичні, інституційні та ресурсні бар'єри СП важко масштабуватися або вийти за межі локального рівня.
4. Низький рівень обізнаності суспільства — як серед споживачів, так і серед потенційних підприємців — що обмежує попит на товари та послуги зі соціальним ефектом.
5. Втрати через руйнування інфраструктури та переселення населення — у зонах бойових дій СП часто втрачають клієнтську базу або змушені евакуюватися.

б. Ризики вигорання і нестабільності — через високий соціальний тиск, нестачу ресурсів, “хвороби становлення” нових ініціатив.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Під час проведення дослідження у другому розділі було з'ясовано:

Соціальне підприємництво в Україні демонструє ознаки поступового розвитку, але перебуває на порозі значних викликів. Поки відсутні централізовані, повні статистичні дані на державному або регіональному рівні, однак за наявними джерелами спостерігається збільшення кількості ініціатив із соціальною місією, особливо в умовах збройного конфлікту.

Війна й економічна криза 2022–2024 років стали як каталізатором, так і перешкодою для розвитку соціального підприємництва. З одного боку, зростання соціальних потреб (внутрішньо переміщені особи, ветерани, родини, що зазнали втрат) створили нові ніші попиту на соціальні послуги, що дало простір для виникнення нових проєктів. З іншого боку, логістичні проблеми, руйнування інфраструктури, нестабільність фінансування і правова невизначеність значно ускладнюють функціонування й масштабування соціальних підприємств.

Юридико-нормативне забезпечення соціального підприємництва залишається критично слабким. Фактично, більшість соціальних підприємств в Україні діють як громадські організації або бізнеси з «соціальною прослойкою», без спеціального правового статусу, що позбавляє їх можливості доступу до податкових преференцій або державної підтримки. Це обмежує їхній розвиток, залучення інвестицій та довгострокове зростання.

Фінансова нестабільність та залежність від грантів — суттєва проблема сектору. Відсутність стабільного джерела доходів робить багато соціальних підприємств вразливими до зовнішніх шоків. Переважна частина ініціатив не має резервів на час кризи чи зниження підтримки донорів.

Зростає кількість малих і гнучких ініціатив із соціальним спрямуванням, що працюють у межах локальних громад або на мікрорівні. Хоч їхній масштаб обмежений, вони слугують «пілотними лабораторіями» моделей, які за наявності ресурсів можуть бути масштабовані.

Соціальне підприємництво має помітний, хоч поки обмежений вплив на соціальну безпеку громад. Воно сприяє: працевлаштуванню уразливих категорій населення (ветерани, переселенці, особи з інвалідністю), збільшенню доступу до соціально важливих послуг на рівні громади (медичні, освітні, побутові послуги), зменшенню соціального напруження та підтримці місцевої самоорганізації. Проте цей вплив здебільшого проявляється у вузькому масштабі й під тиском зовнішніх факторів.

Ключові бар'єри розвитку соціального підприємництва стосуються масштабування, обізнаності та співпраці з владою. Багато проєктів не здатні вийти за межі однієї громади чи навіть мікрорайону через обмежені ресурси, незахищеність операцій, відсутність мережевої підтримки. Водночас низька обізнаність громад про можливості соціального підприємництва знижує попит і підтримку з боку місцевого населення.

Перспективи зростання соціального підприємництва залежать від розвитку підтримуючого середовища — законодавства, систем грантів, програм мікрофінансування, інкубаторів, освітніх ініціатив, партнерства з органами влади. Лише за наявності таких інструментів соціальні підприємства зможуть відійти від моделі залежності і переходити до моделі сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ГРОМАД

3.1 Напрями посилення ролі соціального підприємництва в громадах

Не дивлячись на те, що в експертному, науковому та правовому полі України відсутній єдиний погляд та визначення соціального бізнесу, це явище соціального та економічного життя українського суспільства існує та розвивається. Відсутність єдиного погляду породжує дуже великі кількісні та якісні розбіжності у дослідженнях та висновках. Розбіжності у визначенні соціального бізнесу у національних законодавствах країн Європи не стали на заваді виведення статистики масштабу цього явища.

На сьогодні в Європі працює більше 2 мільйонів соціальних підприємств, на яких працюють майже 11 мільйонів працівників (6% від всіх працюючих у регіоні), це становить 10% від всього європейського бізнесу. Лідером європейського регіону в розвитку соціального підприємництва вважається Велика Британія, де налічується близько 70 тис. соціальних підприємств, що забезпечують працею майже мільйон британців. Їхній сумарний внесок в економіку становить понад 24 млрд фунтів стерлінгів. За підсумками 2019 р. 68% соціальних підприємств підтримують людей з уразливих груп, 44% працевлаштовують людей з уразливих груп, 28% працюють у найбільш депресивних районах країни.

В Польщі в 2019 році налічувалося 29535 соціальних підприємств, в яких працювало 428,7 тис. осіб, а в Сербії за даними 2015 року в соціальних підприємствах працювало 4273 працівників (0,25% від загальної кількості працівників в країні). За матеріалами звіту Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі»⁴ внесок соціального бізнесу склав у: Італії - 37,3 млрд євро; Нідерландах - 3,5 млрд євро; Португалії - 3,3 млрд євро; Угорщині - 2,3 млрд євро; Ірландії - 1,4 млрд євро; Естонії - 52,4 млн

євро. Нажаль, дізнатися достовірну статистичну інформацію стосовно України неможливо. І однією з основних перешкод тут є різниця у визначенні явища соціального бізнесу.

Попри позитивну динаміку розвитку ветеранського підприємництва в Україні, існують низка системних проблем і бар'єрів, що стримують повноцінну реалізацію потенціалу ветеранів у бізнес-середовищі. Ці виклики мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, і потребують комплексного підходу для їх подолання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні проблеми та бар'єри у розвитку ветеранських ініціатив
за 2022–2024 роки

Проблема / Бар'єр	Опис
Відсутність законодавчого визначення «ветеранського бізнесу»	На законодавчому рівні досі не закріплено поняття «ветеранський бізнес», що ускладнює розробку цільових програм підтримки та статистичний облік таких підприємств.
Обмежений доступ до фінансування	Ветерани стикаються з труднощами у отриманні банківських кредитів через відсутність кредитної історії або заставного майна. Існуючі грантові програми не завжди покривають потреби у стартовому капіталі.
Низький рівень підприємницької освіти	Багато ветеранів не мають достатніх знань та навичок для ведення бізнесу, що ускладнює процес започаткування та управління власною справою.
Психологічні бар'єри та ПТСР	Психологічні травми, отримані під час служби, можуть впливати на мотивацію та здатність до підприємницької діяльності.
Бюрократичні труднощі	Складні та тривалі процедури реєстрації бізнесу, отримання дозволів та ліцензій створюють додаткові перешкоди для ветеранів-підприємців.
Нерозвинена інфраструктура підтримки	Відсутність достатньої кількості ветеранських бізнес-інкубаторів, хабів та консультаційних центрів обмежує можливості для розвитку та масштабування бізнесу.

Джерело: складено автором на підставі [33]

Згідно з даними наведеними в табл. 3.1 можна обґрунтувати:

1. Відсутність законодавчого визначення «ветеранського бізнесу». На сьогодні в Україні немає чіткого законодавчого визначення поняття «ветеранський бізнес». Це ускладнює розробку цільових програм підтримки, статистичний облік та моніторинг ефективності таких ініціатив.

2. Обмежений доступ до фінансування. Банківські установи часто

відмовляють ветеранам у наданні кредитів через відсутність кредитної історії або заставного майна. Існуючі грантові програми, хоча й корисні, не завжди покривають потреби у стартовому капіталі для започаткування бізнесу.

3. Низький рівень підприємницької освіти. Багато ветеранів не мають достатніх знань та навичок для ведення бізнесу, що ускладнює процес започаткування та управління власною справою. Відсутність системних програм навчання та менторської підтримки посилює цю проблему.

4. Психологічні бар'єри та ПТСР. Психологічні травми, отримані під час служби, можуть впливати на мотивацію та здатність до підприємницької діяльності. Відсутність належної психологічної підтримки та реабілітаційних програм ускладнює адаптацію ветеранів до цивільного життя.

5. Бюрократичні труднощі. Складні та тривалі процедури реєстрації бізнесу, отримання дозволів та ліцензій створюють додаткові перешкоди для ветеранів-підприємців. Відсутність спрощених процедур для цієї категорії громадян ускладнює започаткування власної справи.

6. Нерозвинена інфраструктура підтримки. Відсутність достатньої кількості ветеранських бізнес-інкубаторів, хабів та консультаційних центрів обмежує можливості для розвитку та масштабування бізнесу. Недостатня координація між існуючими структурами також знижує ефективність підтримки.

Для подолання зазначених проблем необхідно:

- Розробити та закріпити на законодавчому рівні поняття «ветеранський бізнес» з чіткими критеріями та механізмами підтримки.
- Створити спеціалізовані програми фінансування, адаптовані до потреб ветеранів, з урахуванням їхніх особливостей та можливостей.
- Запровадити системні програми підприємницької освіти та менторської підтримки для ветеранів.
- Розширити мережу ветеранських бізнес-інкубаторів, хабів та консультаційних центрів.
- Спрощення бюрократичних процедур для ветеранів-підприємців,

зокрема щодо реєстрації бізнесу та отримання необхідних дозволів.

Комплексний підхід до вирішення цих проблем сприятиме розвитку ветеранського підприємництва та інтеграції ветеранів у економічне життя країни.

Для вирішення проблем розвитку і підтримки ветеранського бізнесу як наряду забезпечення зайнятості в державі.

Крім того, розгляд зарубіжного досвіду розвитку ветеранського підприємництва є важливим і обґрунтованим з кількох причин:

1. Наявність сформованих систем підтримки. Країни, такі як США, Канада та Велика Британія, мають багаторічний досвід розробки і впровадження програм підтримки ветеранів. Їхні моделі є прикладами того, як державна політика, громадський сектор і бізнес можуть ефективно взаємодіяти в інтересах ветеранів.

2. Практичне запозичення успішних рішень. Аналізуючи міжнародні підходи, Україна може адаптувати перевірені механізми: наставництво, освітні програми, грантове фінансування, інкубаційні центри. Це дозволяє зекономити ресурси та уникнути помилок на етапі розробки власних стратегій.

3. Підвищення ефективності національної політики. Застосування кращих практик сприяє підвищенню ефективності вже діючих українських програм, зокрема «єРобота» чи ініціатив Українського ветеранського фонду, дозволяючи вдосконалювати підходи до навчання, моніторингу, звітності та результативності.

4. Підготовка до післявоєнної реінтеграції. Україна вже сьогодні повинна будувати довгострокову систему підтримки ветеранів, яка буде актуальною і в мирний час. Досвід країн, що мали збройні конфлікти або активні військові місії, є особливо корисним у контексті післявоєнної адаптації.

5. Міжнародна співпраця. Вивчення зарубіжного досвіду сприяє налагодженню партнерських відносин з міжнародними фондами, навчальними установами та організаціями ветеранів, що відкриває нові можливості для

фінансування, навчання та обміну досвідом.

У США активно впроваджуються програми підтримки ветеранського підприємництва. Зокрема, програма Veteran Entrepreneur Program від PenFed Foundation надає безкоштовну участь для ветеранів, пропонуючи персоналізоване наставництво, доступ до бізнес-стратегій та мережі контактів. [23]

Інша ініціатива, Entrepreneurship Bootcamp for Veterans with Disabilities (EBV), пропонує інтенсивне навчання з підприємництва для ветеранів з інвалідністю, включаючи онлайн-курси, практичні заняття та 12-місячну підтримку. Також, Call of Duty Endowment у 2024 році забезпечив працевлаштування понад 19 000 ветеранів, з середньою стартовою зарплатнею понад \$75 000, демонструючи ефективність приватно-громадських партнерств у підтримці ветеранів.

У Канаді уряд через Veteran and Family Well-being Fund інвестував додаткові \$6 мільйонів у 2024 році для підтримки ініціатив, спрямованих на покращення добробуту ветеранів та їхніх сімей.

Програма Operation Entrepreneur допомагає ветеранам розпочати та розвивати власний бізнес через навчання та наставництво, сприяючи створенню спільноти підприємців серед ветеранів. Крім того, Veteran Business Boot Camp — це безкоштовна 6-тижнева онлайн-програма, яка навчає ветеранів основам підприємництва та надає індивідуальне наставництво.

Порівняльний аналіз програм підтримки ветеранського бізнесу наведено в табл. 3.2.

У Великій Британії Veterans' Strategy Action Plan 2022–2024 передбачає інвестиції в розмірі £44 мільйони для трансформації послуг для ветеранів, включаючи цифровізацію та покращення доступу до підтримки.

Програма Veteran Founders від Barclays надає ветеранам доступ до наставництва, навчання та мережі контактів, сприяючи успішному переходу до цивільного підприємництва.

Порівняльна таблиця програм підтримки ветеранського бізнесу
за 2022–2024 роки

Країна	Програма	Основні характеристики
США	PenFed Foundation VEP	Безкоштовне наставництво, доступ до бізнес-стратегій та мережі контактів
	EBV	Інтенсивне навчання для ветеранів з інвалідністю, 12-місячна підтримка
	Call of Duty Endowment	Працевлаштування ветеранів, середня стартова зарплата понад \$75 000
Канада	Veteran and Family Well-being Fund	Інвестиції в ініціативи для покращення добробуту ветеранів та їхніх сімей
	Operation Entrepreneur	Навчання та наставництво для ветеранів-підприємців
	Veteran Business Boot Camp	Безкоштовна 6-тижнева онлайн-програма з індивідуальним наставництвом
Велика Британія	Veterans' Strategy Action Plan 2022–2024	£44 мільйони на трансформацію послуг для ветеранів
	Veteran Founders (Barclays)	Наставництво, навчання та мережа контактів для ветеранів-підприємців

Джерело: складено автором на підставі [23; 21]

Таким чином, міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу до підтримки ветеранського підприємництва, що включає фінансування, навчання, наставництво та створення мережі контактів. Україна може адаптувати ці практики, враховуючи національні особливості, для розвитку власної системи підтримки ветеранів у бізнесі.

3.2 Розробка стратегії розвитку соціального підприємства з фокусом на соціальну безпеку

Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2023-2026 роки, що міститься у збірнику розрахований на базі матеріалів, наданих експертами Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН

України», Інституту еволюційної економіки, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України», ДП «Укрпромзовнішекспертиза», Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Dragon Capital, CASE Україна, ICU та АТ «УКРСИББАНК» [10].

Поступове відновлення економіки України позитивно позначилося на прогнозах експертів щодо її подальших перспектив. Наразі консенсусна оцінка порівняно з попередньою значно покращилася. Так, за прогнозами експертів очікується зростання ВВП у 2023 році на рівні 4,5% (порівняно з попередньою оцінкою 0,3% станом на квітень 2023 року), у 2024 році – рівні 4,2% (3,8% попередня оцінка відповідно) [10, с. 6].

Представимо окремі з прогнозних показників розвитку економіки України у 2024- 2026 рр. в табл. 3.3, акцентуючи увагу на медіанних значеннях макроекономічних показників, наданих експертами.

Таблиця 3.3

Консенсус-прогноз тенденцій розвитку економіки України
у 2024-2026 рр. [10]

Макроекономічні показники	Роки		
	2024	2025	2026
Номінальний ВВП, млрд.грн	7366,2	8534,9	9416,1
Реальний ВВП, %, річна зміна	4,2	5,5	5,5
Індекс споживчих цін (середній за рік), %	109,4	108,5	107,1
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років, млн осіб	12,8	13,0	13,5
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), у % до робочої сили відповідної вікової групи	12,2	11,7	11,2
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн	18700	21518	23889

Зазначимо, що на думку експертів, найбільш значущими серед зовнішніх ризиків для української економіки будуть виступати [10, с. 11]:

– упродовж 2023-2026 років: глибока соціалізація значної частини біженців за кордоном із мінімальною ймовірністю їх повернення у

майбутньому;

- послаблення/затримка фінансової підтримки процесів відбудови України зі сторони міжнародних партнерів;
- у 2024-2025 роках: суттєве зростання світових цін на продовольство.

Серед внутрішніх ризиків / явищ для вітчизняної економіки найбільш значущими будуть залишатись такі [10, с. 11]: збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі; демографічна криза: дефіцит трудових ресурсів – надвеликий відсоток населення, що потребує соціальної підтримки (пенсіонери, діти, інваліди) – гендерний зсув; зубожіння переважної частини населення; стрімке посилення трудової міграції за кордон; значний дефіцит потужності в електроенергетиці (енерготерор). Значущість розвитку підприємницької діяльності серед важелів управління економікою в умовах воєнного стану та її повоєнного відновлення підтверджується тим, що розвиток підприємництва віднесено до пріоритетних реформ Міністерства економіки України [7].

Також до цих напрямів віднесено розвиток ринку праці, що як вже зазначалось, може бути досягнуто зокрема через сприяння розвитку соціального підприємництва, оскільки воно в тому числі орієнтовано на розширення зайнятості та розширення присутності на ринку праці представників соціально вразливих категорій населення.

Пропонуємо державне реформування підприємництва та ринку праці в Україні розглядати як основу розвитку соціального підприємництва в умовах війни (рис. 3.1), що в свою чергу буде сприяти поживавленню ситуації на ринку праці через створення робочих місць на соціальних підприємствах.

Вважаємо, що місія соціального підприємництва в сучасних умовах безпосередньо корелюється з підтримкою політики соціальної якості, що, на думку академіка НАН України Геєця В.М., враховуючи майбутнє членство України в ЄС, має стати однією з першочергових складових політики відновлення реконструкції української економіки в повоєнний час [1, с. 4].

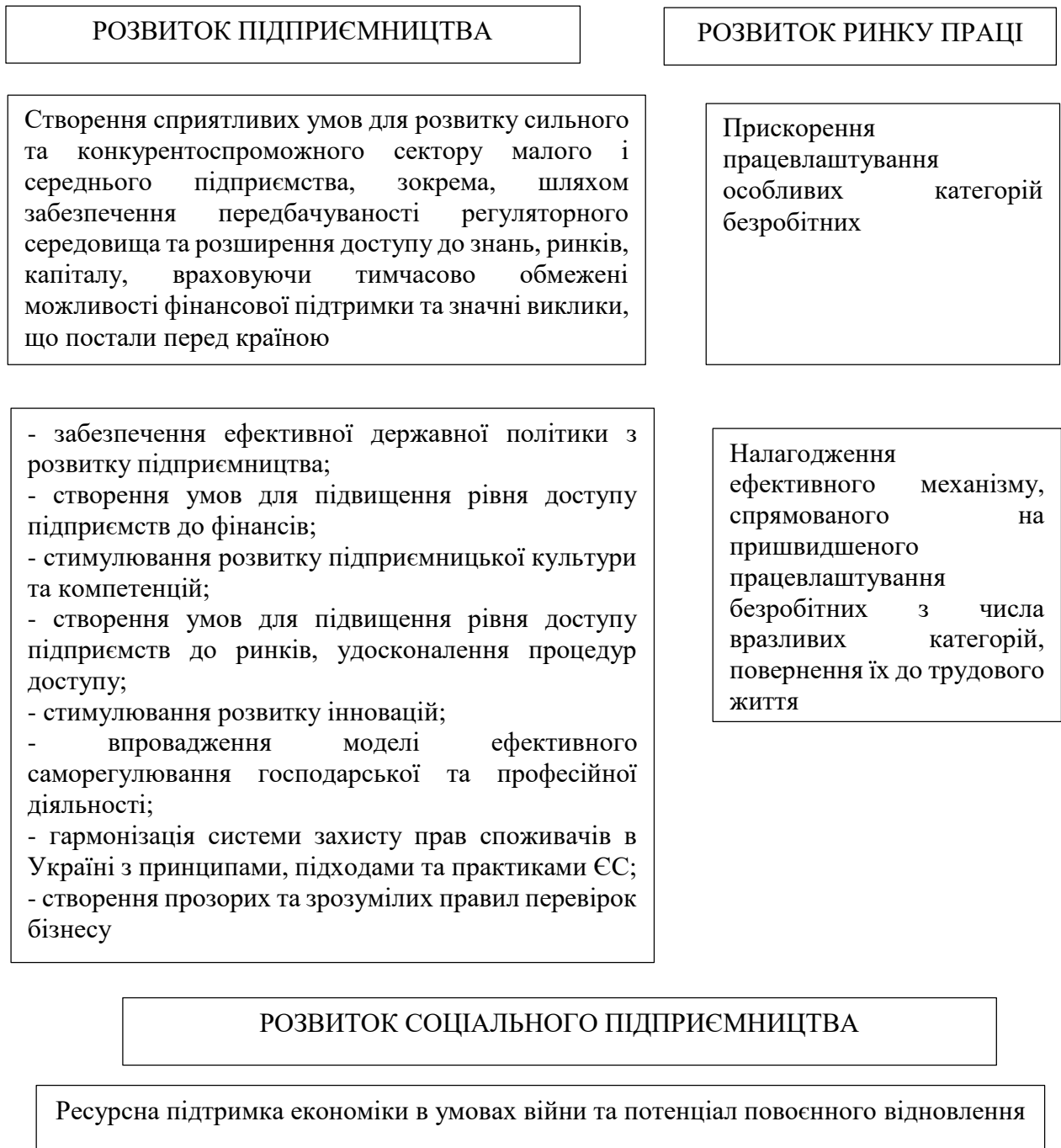

Рис. 3.1 Державне реформування підприємництва та ринку праці в Україні як основа розвитку соціального підприємництва в умовах війни

Дослідник зазначає, що на сучасному етапі превалювати повинні соціоекономічні підходи з використанням управлінського інструментарію політики соціальної якості, характерної макроекономічному підходу [1, с. 6].

З усіх видів підприємницької діяльності, що є ключовим чинником повоєнного відновлення економіки, саме соціальне підприємство за своєю

специфікою найбільш активно спроможне підтримувати такі нормативні фактори теорії соціальної якості як соціальна справедливість, солідарність, рівна цінність, людська гідність, екорівновага. Важливим проявом місії соціального підприємництва в сучасному українському суспільстві є те, що воно як прогресивний вид бізнесу з чітко вираженими соціальними цінностями може слугувати потужним підґрунтям підтримки сучасних пріоритетів соціального розвитку.

Дослідники В.І.Костриця та Т.В.Бурлай у своєму дослідженні наголошують, що наразі актуалізується на всіх рівнях питання наслідування соціальних пріоритетів розвитку з тим, щоб ефективно протистояти кризовим впливам, подолати їх негативні наслідки, залікувати отримані «соціальні травми» і не лише забезпечити гідність і якість життя людей, а й уберегти його від сучасних гібридних загроз [1, с. 6].

Як найбільш нагальні вони виокремлюють соціальні пріоритети щодо подолання нерівності, удосконалення національних систем соціального страхування на засадах фінансової стійкості та соціальної якості, а також пріоритети щодо зміцнення соціальних опор економічної безпеки («праця», «пільги», «захист» і «справедливість», а також забезпечення їх фінансової стійкості) тощо.

На підставі аналізу можна зробити кілька висновків і прогнозів:

- Соціальне підприємництво в Україні має значний потенціал, особливо в контексті відновлення громад, підтримки ВПО, адаптації до нових соціальних умов.
- З розвитком законодавчої бази, створенням механізмів підтримки (гранти, податкові стимули, пільги) темпи зростання СП можуть прискоритися.
- Очікується зростання ролі цифрових та віддалених моделей СП (онлайн-платформи, дистанційні сервіси, е-комерція з соціальним компонентом).
- Посилення партнерств між СП, місцевою владою, НУО та

бізнесом сприятиме масштабуванню та синергії ресурсів.

- Важливим буде розвиток освітніх ініціатив, програм менторства, підвищення капітету потенційних соціальних підприємців.

3.3 Рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо підтримки соціальних підприємств

Український ветеранський бізнес тільки зароджується, тож потребує всебічної підтримки держави та суспільства. Перспективними напрямками є: допомога зі створенням; спеціальні кредитні можливості та умови; програми освіти; пільги у держзакупівлях; створення бізнес-асоціацій тощо.

Фонд «Повернись живим» провів соціологічне опитування серед ветеранів та військових щодо перспектив розвитку їх бізнесу. За його результатами було встановлено, що ветерани, які очікують на допомогу від держави у створенні власного бізнесу потребують: надання стартових інвестицій; консультативній допомозі; допомозі у реалізації продукту; менторства. [24]

Але не тільки держава, а й суспільство може допомогти розвитку ветеранського бізнесу. «Асоціація підприємців-ветеранів АТО» та компанія «K2000» створили спільний проект з фінансування національного ветеранського бізнесу шляхом розміщення приватних ветеранських облігацій.

Таким чином будь-яка фізична або юридична особа може вкласти гроші у ветеранський бізнес, підтримати його розвиток та отримати власний прибуток – 6% річних.

Процес інвестування в ветеранські облігації передбачає собою:

1. Мати рахунок у банку.
2. Заключити договір з брокером, який є учасником Української біржі.
3. Відкрити рахунок у цінних паперах для зарахування облігацій.

4. Купити облігації через брокера.

За гідної підтримки ветеранський бізнес стане рушійною силою національного бізнесу під час війни та після її закінчення. Головне завдання держави та цивільного населення – підтримати його та створити всі умови для швидкого та успішного розвитку.

Розвиток ветеранського бізнесу в Україні має не лише економічне, а й вагоме соціальне значення. Підприємницька діяльність ветеранів сприяє зменшенню безробіття, інтеграції у суспільство, формуванню нової бізнес-культури та розвитку регіонів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Очікувані ефекти від впровадження запропонованих заходів

Сфера впливу	Опис ефекту	Очікувані результати (2025–2027)
Зайнятість	Створення нових робочих місць у ветеранських бізнесах	+7 000 робочих місць для ветеранів та цивільного населення
Реінтеграція	Полегшення повернення ветеранів до мирного життя через економічну активність	>60% охоплення ветеранів програмами самозайнятості
Скорочення бюджетного навантаження	Зменшення витрат на соціальну допомогу через самозайнятість	Економія 800 млн грн за 3 роки на соцвиплатах
Розвиток малого бізнесу	Підвищення частки ветеранських МСП у загальній структурі підприємництва	+10% до 2027 року
Психоемоційне відновлення	Зменшення рівня ПТСР та психологічних труднощів через залучення до бізнесу	30–40% ветеранів повідомляють про покращення психоемоційного стану
Генерація податків	Зростання надходжень до бюджету з бізнес-діяльності ветеранів	+1,5 млрд грн до місцевих та держбюджетів (2025–2027 рр.)

Джерело: складено автором на підставі [24]

Згідно з даними наведеними в табл. 3.4 можна зробити висновок щодо очікувань до 2027 року:

- ветеранський бізнес охоплюватиме понад 25 000 ветеранів;
- частка таких підприємств у загальній структурі МСП становитиме близько 5%;

- рівень безробіття серед ветеранів знизиться вдвічі — до ~10%;
- 60% ветеранських бізнесів діятимуть стабільно понад 2 роки (завдяки менторству та підтримці).

Впровадження запропонованих заходів дозволить забезпечити ефект:

- фінансові програми, що діють у 2022–2024 роках (зокрема «Робота», підтримка УВФ), вже демонструють сталу позитивну динаміку;
- міжнародний досвід (США, Канада, Велика Британія) підтверджує довгострокові вигоди від розвитку ветеранського підприємництва;
- активність ветеранських ініціатив вказує на високий рівень мотивації та потенціал самореалізації.

Ветеранський бізнес здатен стати не лише джерелом працевлаштування для учасників бойових дій, а й чинником економічного відновлення країни. Комплексна підтримка цієї сфери сприятиме формуванню нової хвилі відповідального, соціально орієнтованого підприємництва.

Беручи до уваги ці фактори, можна укласти таку класифікацію моделей менеджменту:

1. Управління в умовах динамічного розвитку ринку.
2. Управління в умовах розвитку науково-технічного потенціалу.
3. Раціональне внутрішнє управління.
4. Управління з пристосуванням до спонтанних проблем.

Підприємці завжди шукають свою особливу модель управління і пристосовують її відповідно до циклів, які відбуваються в бізнес-середовищі. На сьогодні ринок вимагає максимальної простоти та гнучкості. Основні вимоги до якісної моделі управління на сьогодні – забезпечити ефективність та конкурентоспроможність.

Враховуючи це, сучасна модель менеджменту повинна мати такі особливості: незначна кількість рівнів управління, структура, побудована на основі командної роботи, невеликі структурні підрозділи з високопрофесійними кадрами, бізнес, орієнтований на клієнтів.

Нова стратегія зводиться до того, що: підприємство гнучке та постійно

підлаштовує свою діяльність під вимоги ринку і споживача; акцент робиться на людину, яка самореалізовується; підприємство розглядається як один живий організм, де команда працює задля одної мети.

При виборі стратегії управління в бізнесі, підприємство варто розглядати як цілісний організм та відкриту систему. Основні передумови її успіху не внутрішні, а зовнішні. Успіх пов'язується із тим, наскільки вдало підприємство (фірма) вписується у зовнішнє середовище (економічне, науково-технічне, соціально-політичне) та пристосовується до нього.

Ситуаційний підхід до управління означає, що внутрішня побудова системи управління є відповіддю на вплив зовнішнього середовища.

Організаційний механізм пристосовується до виявлення нових проблем і вироблення нових рішень. Маневрування при розподілі ресурсів оцінюється вище, ніж пунктуальність при їх витрачанні, а керівники-підприємці виявляються потрібнішими за технократів. Втіленням нового підходу до управління стало стратегічне управління, яке передбачає доповнення планування потенціалу підприємства (фірми) плануванням стратегії на основі прогнозів майбутнього стану середовища.

Зміна ситуації зумовлює зміну можливостей та стратегії. Передбачаються спеціальні заходи для зменшення опору цим змінам. Нова стратегія управління потребує нових установок персоналу, нової управлінської культури (прагнення до радикальних змін, готовність до ризику, орієнтації на створення нових можливостей та ін.).

Передумовою успіху кожного підприємця є далекоглядність та здатність стратегічно мислити. Саме ця риса характеру притаманна майже всім військовим, оскільки це важлива умова для виживання в час війни, тому вони найкраще за інших започатковують та розвивають власну справу.

Стратегічне управління найбільш поширене в американському бізнесі, однак вкрай важливе в Україні в умовах війни. Конкурентоспроможним є той бізнес, який не боїться ризику та швидко реагує на будь-які зовнішні виклики, може передбачити та спрогнозувати етапи розвитку бізнесу і масштаби

доходів.

Крім стратегічного менеджменту, всередині бізнесу вкрай важливою є також система кадрового управління, адже люди – основа діяльності кожного стартапу. І тут дуже влучно відгукується всім відомий вислів «Один в полі не воїн», точно так само й у бізнесі: самому важко працювати над ідеєю, а ще важче втілювати її в життя. Це лише командна робота, і дуже важливо навчити людей працювати як одне ціле, не конкуруючи між собою, не конфліктуючи, виробити здорові партнерські відносини. Яким буде середовище в бізнесі, як працюватиме команда та як нею правильно управляти, вирішує лише керівник бізнесу і це залежить лише від нього.

Важливо, щоби керівник не впадав з одних крайнощів в інші. Тут має бути розумно продумана система менеджменту, наприклад метод батога і пряника.

В практиці менеджменту персоналу застосовують три види методів: адміністративні, економічні та соціально-психологічні.

Соціально-психологічні – використання моральних стимулів до праці, врахування духовних цінностей працівників, застосування соціального захисту, чітке визначення моральних заохочень та санкцій.

Економічні – фінансове стимулювання працівників шляхом надбавок до зарплати чи виплати премій за якісно виконану роботу.

Адміністративні – більш жорсткий метод, де чітко визначені норми і правила поведінки, діє система контролю, а за порушення розпоряджень і виконання наказів працівник притягується до відповідальності. За допомогою цього методу формується справедливе правове середовище всередині бізнес-структури.

Завдання менеджменту персоналу зводиться до: забезпечення підприємства потрібною кількістю та якістю персоналу на поточний період і на перспективу; створення рівних можливостей ефективності праці та раціональної зайнятості працівників, стабільного і рівномірного завантаження протягом робочого періоду; задоволення розумних потреб персоналу;

забезпечення відповідності трудового потенціалу працівника, його психофізіологічних даних вимогам робочого місця; максимальної можливості виконання різних операцій на робочому місці [7].

Не менш важливою складовою в загальній системі менеджменту є антикризовий менеджмент, що дуже важливо в час війни, коли ризики для ведення бізнесу і створення стартапів зростають.

Модель антикризового менеджменту наповнена такими складовими: діагностика, операційний менеджмент, фінансовий менеджмент, антикризовий менеджмент, управління персоналом, організаційне управління.

Основною метою антикризового управління є недопущення настання криз, мінімізація зовнішніх ознак та допомога підприємству в самореалізації. В цій системі важливе значення має виявлення кризових ситуацій на ранніх етапах.

Антикризовий менеджмент передбачає визначення ризиків, які можуть вплинути на настання кризової ситуації; розробку плану дій підприємства при настанні кризових ситуацій.

Для недопущення кризової ситуації підприємці повинні виконати такі дії: періодично проводити детальний аналіз бренду підприємства, можливо потрібний ребрендинг; моніторинг діяльності структурних підрозділів підприємства; постійний контроль зовнішніх факторів; моніторинг діяльності конкурентів; провести SWOT-аналізу, для виявлення сильних та слабких сторін підприємства; розробка кризового плану, який міститиме як превентивні заходи підприємства, так і заходи, які потрібно буде здійснити в разі настання кризової ситуації для мінімізації наслідків.

Варто наголосити на тому, що всі ці підсистеми єдиної цілісної системи менеджменту важливі не лише коли підприємство вже функціонує, а й також на етапі стартап-проекту. Звичайно, коли ідея лише зароджується, врахувати всі ризики, здійснити повноцінний кадровий чи антикризовий менеджмент дуже складно, але точно потрібно для успішної реалізації стартапу та подальшої його трансформації в бізнес.

Що стосується вибору ідеальної моделі менеджменту, то її немає, адже кожне підприємство особливе, і в різні періоди розвитку, може використовувати різні моделі. Важливим моментом є використання комплексної моделі менеджменту, коли всі три види взаємопов'язані

Рекомендації для ОМС Дніпропетровщини з підтримки соціального підприємництва:

1. Інтегрувати соціальні підприємства в існуючі програми підтримки бізнесу

- Обласна рада вже має програму грантів для малого та середнього бізнесу: гранти для бізнесу — компенсація маркетингових послуг (до 500 тис. грн).

- Міська рада Дніпра ухвалила Комплексну програму розвитку МСП 2023–2027 років, що передбачає підтримку підприємств, включно з релокованими.

Рекомендація: виділити окрему підпрограму в межах цих програм для соціального підприємництва — з преференціями або спеціальними умовами для ініціатив з соціальною місією.

2. Розширити мікрогрантові ініціативи з акцентом на соціальні підприємства

- У Дніпрі вже реалізується конкурс бізнес-проектів із мікрогрантами — до 130 000 грн для підприємців.

- Програма «Власна справа» (в межах ЦНАП Дніпра) передбачає мікрогранти від 50 до 250 тис. грн.

Рекомендація: адаптувати ці мікрогранти спеціально під СП — наприклад, вимога соціальної складової, пріоритет ветеранам, ВПО, людям з інвалідністю.

3. Компенсація витрат на просування, маркетинг та консультації:

- Обласна рада вже оголосила програму грантової підтримки консалтингових і маркетингових послуг для бізнесу.

4. Заохочення міжмуніципального співробітництва:

- Розробити програми обміну досвідом і ресурсами між громадами області.

- Сприяти виникненню кластерів СП (наприклад, група СП у суміжних районах, яка спільно використовує логістику, продаж, маркетинг).

5. Компенсація витрат на просування, маркетинг та консультації:

- Обласна рада вже оголосила програму грантової підтримки консалтингових і маркетингових послуг для бізнесу. oblrada.dp.gov.ua

Рекомендація: в межах цієї програми передбачити спеціальне фінансування для соціальних підприємств (на брендинг, SMM, комунікації) з частковою компенсацією витрат (наприклад, до 70–80 % вартості).

6. Виділення пільгових умов оренди комунального майна для СП:

- Надати соціальним підприємствам пріоритет і пільгові ставки при оренді приміщень у комунальній власності (цехи, майстерні, офіси, торгові площі).

- Забезпечити підтримку модернізації цих приміщень (ремонт, обладнання) як соціальну інвестицію.

7. Публічні закупівлі з пріоритетом для соціальних підприємств:

- Вимагати, щоб у тендерах на соціальні послуги (догляд, обслуговування, харчування, прибирання) органи влади резервували частку для СП або надавали додаткові коефіцієнти в оцінці пропозицій.

- Забезпечити освітню і консультаційну підтримку СП при підготовці тендерних заявок.

8. Освітня і комунікаційна підтримка:

- Організовувати місцеві майданчики, форуми, хаби, де потенційні СП можуть дізнатися про успішні приклади, отримати консультацію й менторство.

- Створити в області реєстр соціальних підприємств, карту їх присутності, інформаційний портал.

- Проводити курси, семінари, тренінги з бізнес-навичок, соціального менеджменту, фандрейзингу.

9. Співпраця з інституціями підтримки бізнесу та НУО:

- Взаємодіяти з центрами підтримки бізнесу (наприклад, Центр підтримки малого й середнього бізнесу, який уже бере участь у проєктах та має функції аналітики у області).

- Залучати громадські організації, фонди, донорів для спільних конкурсів, програм фінансування й супроводу СП.

10. Моніторинг і вимірювання соціального впливу:

- Визначити ключові індикатори (кількість створених робочих місць, кількість осіб із вразливих груп, обсяги послуг, доходи, реінтеграція).

- Вести статистичний моніторинг діяльності SP на обласному рівні та публікувати щорічні звіти.

11. Пріоритет для ветеранського та інклюзивного підприємництва:

- Застосувати преференції (додаткові бали, субсидії, гранти) до СП, заснованих або керованих ветеранами, ВПО чи людьми з інвалідністю.

- Підтримувати проєкти інклюзивного бізнесу — наприклад, ремісничі майстерні, соціальні кав'ярні, працевлаштування ветеранів.

12. Заохочення міжмуніципального співробітництва:

- Розробити програми обміну досвідом і ресурсами між громадами області.

- Сприяти виникненню кластерів СП (наприклад, група СП у суміжних районах, яка спільно використовує логістику, продаж, маркетинг).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У межах проведеного дослідження встановлено, що соціальне підприємництво відіграє дедалі важливішу роль у формуванні сталого соціального розвитку та забезпеченні соціальної безпеки громад. Воно виступає ефективним інструментом подолання соціальних проблем, зокрема безробіття, соціальної ізоляції вразливих груп населення, а також сприяє

розвитку місцевих ініціатив та зміцненню економічної самостійності громад.

Аналіз сучасних тенденцій дозволив окреслити ключові перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні, серед яких:

- розширення державно-приватного партнерства у сфері соціального бізнесу;
- посилення законодавчої підтримки та створення сприятливих умов для діяльності соціальних підприємств;
- розвиток інфраструктури підтримки соціального підприємництва (інкубатори, акселератори, фонди підтримки);
- активізація міжнародної співпраці та залучення грантового фінансування;
- підвищення обізнаності населення про соціальні ініціативи та формування культури соціальної відповідальності.

Таким чином, соціальне підприємництво має значний потенціал для зміцнення соціальної безпеки громад в умовах сучасних викликів, зокрема пов'язаних із наслідками воєнного конфлікту, економічною нестабільністю та внутрішньою міграцією. Його підтримка й розвиток повинні стати пріоритетними напрямками державної політики та стратегічного планування на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження розвитку соціального підприємництва як інструмент забезпечення соціальної безпеки громади, а в його складі і ветеранського бізнесу як інструменту забезпечення зайнятості населення в Україні було досягнуто низку наукових та практичних результатів, що дозволяють зробити такі висновки:

1. Соціальне підприємництво як механізм вирішення системних соціальних проблем. Дослідження підтвердило, що соціальне підприємництво здатне стати ефективним інструментом для вирішення суспільно значущих задач, які класичний бізнес і держава не завжди можуть покрити (наприклад, працевлаштування вразливих груп, соціальна інтеграція, підтримка людей з інвалідністю, реабілітація переселенців тощо). Соціальні підприємці сполучають бізнес-модель з соціальною місією, що дозволяє їм діяти довгостроково та автономно, мінімізуючи залежність від грантів чи державної допомоги.

2. Внесок у соціальну безпеку громади. Завдяки створенню стабільних робочих місць для громадян, особливо для соціально вразливих верств, соціальні підприємства посилюють соціальну стабільність і зменшують ризик соціальної напруги. Крім того, вони можуть слугувати як своєрідний «буфер» під час кризи — коли бюджетні ресурси обмежені, соціальні підприємства підтримують базові послуги для громади (соціальні служби, освітні чи культурні ініціативи). Таким чином, соціальне підприємництво сприяє зниженню соціальної нестабільності й підвищенню місцевої стійкості.

3. Переваги й виклики у вітчизняному контексті

Переваги:

- Можливість залучення ресурсів і активів, які не використовуються традиційним бізнесом, — людський потенціал, волонтерські мережі, місцеві ініціативи.

- Підвищення соціальної обізнаності громадян, формування культури соціальної відповідальності й залучення мешканців до саморозвитку громади.

- Співпраця з органами місцевого самоврядування і участь у державно-приватних ініціативах, що може забезпечити додаткові форми підтримки (пільги, консультації, участь у соціальних замовленнях тощо).

Виклики та обмеження:

- Відсутність чіткого правового статусу соціального підприємництва в Україні: відсутнє законодавче визначення, спеціальний «соціальний» статус, пільги чи механізми підтримки.

- Недосконалість нормативно-бюрократичних процедур (складність у доступі до бюджетних або грантових програм, обмеження при участі в публічних закупівлях, авансові платежі тощо).

- Обмежена фінансова стабільність: багато соціальних підприємств залежать від грантів; недостатній обсяг доходів від власної діяльності може ускладнювати розвиток й масштабування.

- Низький рівень обізнаності громадян та споживачів щодо соціальних підприємств — вони часто не розрізняють їх від традиційного бізнесу чи благодійності.

- Недостатня інфраструктура підтримки (консультаційні центри, акселератори, компетенції бізнес-моделювання) на місцевому рівні, особливо в сільських громадах чи малих містах.

4. Рекомендовані напрями розвитку та підтримки. З огляду на виявлені переваги і виклики, доцільно запропонувати такі напрями для розвитку соціального підприємництва як інструменту соціальної безпеки громади:

- Законодавче унормування: розробити та ухвалити закон про соціальне підприємництво, який закріплює поняття, статус, механізми підтримки, критерії відбору, пільги та звітність.

- Інституційна підтримка: створення регіональних центрів (ресурсних, консультаційних, інформаційних), інкубаторів та акселераторів

соціальних ініціатив.

- Формування фінансових механізмів: адаптування місцевих та державних програм бюджетної підтримки (гранти, субсидії, мікрокредити), враховуючи особливості соціального бізнесу, зокрема зменшення бар'єрів для авансових платежів при участі в соцзамовленнях.

- Підвищення обізнаності та освіти: проведення освітніх кампаній серед мешканців громади, навчання потенційних соціальних підприємців (бізнес-навички, соціальна інновація, маркетинг, фінанси).

- Сприяння мережуванню та партнерствам: налагодження співпраці між соціальними підприємствами, громадськими організаціями, місцевою владою, бізнес-середовищем та міжнародними донорами.

- Моніторинг, оцінка та поширення кращих практик: розробка системи оцінювання ефекту соціальних підприємств, оприлюднення кейсів успіху як мотиваційного прикладу для інших громад.

5. Перспективність і значущість для майбутнього громади. Враховуючи сучасні соціально-економічні виклики України — внутрішня міграція, демографічні зміни, високий рівень незахищеності частини населення, бюджетні обмеження — соціальне підприємництво набуває особливої актуальності. Воно може стати локальним драйвером розвитку, активізуючи ресурси громади, залучаючи до процесів самоуправління громадян та створюючи «точки зростання» навіть в умовах обмежених державних ресурсів.

Найвдаліші соціальні підприємства можуть трансформуватися в стабільні бізнес-структури з високим соціальним імпаком, які зменшують залежність громади від зовнішніх допоміжних програм. У перспективі вони здатні стати каталізаторами міжнародної співпраці, інвестицій та конкурентоздатних соціальних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація ветеранів: й досі нерозуміння суспільства, проблеми сімейні та зі здоров'ям – воїн, який втратив ноги. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vijna-veterany-poranennja-dopomoha/32516...> (дата звернення: 23.09.25)
2. Аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості : веб-сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В. Соціальний захист громадян : навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповнене і перероблене. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. 272 с. (Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси»).
4. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В., Тараненко В. Є. Соціальне обслуговування в системі соціального захисту населення: теоретико-методологічний та фінансовий аспекти. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 50. С.106-122.
5. Ветеранське підприємництво – майбутнє української економіки. Стаття. Українська правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/26/709185/> (дата звернення 13.10.2025).
6. Ветеранське підприємництво: проблеми та можливі рішення. URL: chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_veteranske_pidpriemnictvo.pdf (дата звернення 13.10.2025).
7. Ветеранське підприємництво: які правила ведення бізнесу депутати зібрали в одному законопроекті. Стаття. Investment Lawyer Group. URL: <https://investlaw-group.com/en/veteranskepidualpnyemnyctvo-yaki-pravy-la-vedennya-biznesu-deputaty-zibraly-v-odnomu-zakonoprojekti/> (дата звернення 13.09.2025).

8. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 25.09.2025)
9. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 4. Ст. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 23.09.25)
10. Законопроект про ветеранське підприємництво в Україні: шлях до підтримки та розвитку. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-priyniala-u-pershomu-chytanni-zakonoproiekt-pro-veteranske-pidpriemnytstvo>
11. Захаріна, Т. (2023). Реінтеграція військовослужбовців як складник соціальної політики та соціальної роботи. Наука і освіта. 2023. №2. С. 27-33. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-5> (дата звернення: 23.09.25)
12. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю» від 20.03.2013 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0821-15#Text> (дата звернення: 23.09.2025)
13. Колесник В.І. (2017) Управління стартапами в Україні: проблеми та перспективи URL: <https://www.researchgate.net/publication/321987964> (дата звернення: 13.10.2025)
14. Конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва». Міжнародний фонд «Відродження». URL: <https://www.irf.ua/contest/konkurs-kraudfanding-dlya-soczialnogo-pidpryemnyctva-2/> (дата звернення: 17.09.2025).
- 15.
16. Корягіна Т.В., Козорог Д.С., Норенко А.М. Соціальні аспекти економічного зростання України. Приазовський економічний вісник. 2019. №6. С. 270 – 276. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/51.pdf (дата звернення: 23.09.25)
17. Корягіна Т.В., Черба В.М., Тараненко В.Є. Вплив старіння населення на соціально-економічний розвиток країни. Проблеми системного

підходу в економіці. 2020. Вип. 1. С. 40-46. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_75_2_2020_ukr/8.pdf (С.40-46.) (дата звернення: 23.09.25)

18. Кочемировська О., Пищуліна О. «Соціальний захист військовослужбовців: виклики та перспективи». 2022.

19. Краус, К. М., Краус, Н.М. & Ігнатюк, А. І. (2023) Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій (1). С. 98-111.

20. Кухарська, Л.В., Живко З.Б., "Ризик в умовах невизначеності та формування ризик-менеджменту." Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та (2022). URL: <https://www.researchgate.net/profile/>(дата звернення: 23.09.25)

21. Лелеченко А. Роль громадських організацій у забезпеченні соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей у рамках державно-громадського партнерства. Суспільство та національні інтереси. №1(9). 2025. DOI:[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1\(9\)-488-499](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1(9)-488-499) (дата звернення: 23.09.25)

22. Мазур А. В. (2023) Регулювання розвитку стартап-підприємництва в Україні URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/diss_Mazur.pdf (дата звернення: 13.10.2025)

23. Міністерство у справах ветеранів України. «Близько 62,89% військовослужбовців хотіли б після демобілізації зайнятися власною справою». 2024. URL:<https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 23.09.25)

24. Міністерство у справах ветеранів України. «Як ветерану стати підприємцем». 2023. URL:<https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 23.09.25)

25. Наступного року розпочнуть роботу 15 тисяч помічників ветеранів – Лапутіна. URL: https://censor.net/ua/news/3449186/nastupnogo_roku_rozpochnut_robotu_15...(дата звернення: 23.09.25)

26. Національний університет «Києво-Могилянська академія». «Розвиток ветеранського підприємництва у США: досвід для України». 2022. URL:<https://www.ukma.edu.ua/index.php/news/5755-veteranskyi-tsentr-naukma-doluchyvssia-do-proiektu-traib-amnesty-international-ukraine> (дата звернення: 23.09.25)
27. Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 129–132.
28. Опис проєкту «Помічник ветерана»: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць. URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu> (дата звернення: 23.09.25)
29. Офіційний сайт ПФУ – URL:<https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 23.09.25)
30. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – URL:<https://minfin.com.ua> (дата звернення: 23.09.25)
31. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень URL:<https://niss.gov.ua> (дата звернення: 23.09.25)
32. Петрик, О. Л. (2022). Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно-правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, (6). URL:<https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-02> (дата звернення: 23.09.25)
33. Підвищення ефективності фіскальної політики на регіональному рівні в Україні в умовах адаптації до європейських стандартів: Монографія / За ред. д.е.н. Л. Б. Баранник. Дніпро: УМСФ, 2019. - 336 с.
34. Пільги і соціальні гарантії для ветеранів повинні мати зміст». URL: <https://savelife.in.ua/materials/news/pilhy-i-sotsialni-harantii-dlya-v...> (дата

звернення: 23.09.25)

35. Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя. Постанова КМУ від 19 червня 2023 р. № 652. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.09.25)

36. Скільки ветеранів може бути в Україні після війни: оцінка Лапутіної. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-veteraniv-mozhe-buti-ukrayini-pislya...> (дата звернення: 23.09.25)

37. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. EU NEIGHBOURS east. 2022. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2022-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf (дата звернення: 21.09.2025).

38. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник / А. А. Свинчук та ін. Київ : ТОВ «Підприємство «Віеней», 2017. 188 с.

39. Спільнокошт – краудфандинг в Україні: веб-сайт. URL: <https://biggggidea.com/projects/> (дата звернення: 19.09.2025).

40. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення: 18.09.2025).

41. Транченко Л. В. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства. Економіка та держава. 2012. № 4. С. 12–15.

42. Український ветеранський фонд (2023). Аналітична довідка «Сприяння розвитку бізнесу ветеранів: досвід США (огляд інструментів і політик) 2023 URL: https://veteranfund.com.ua/contests/varto_zr (дата звернення: 05.05.2025)

43. Український ветеранський фонд (2023). Варто: Золоті руки 2023 URL: https://veteranfund.com.ua/contests/varto_zr (дата звернення: 05.10.2025)

44. Український ветеранський фонд (2023). Потреби ветеранів 2023 URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/> (дата звернення: 09.10.2025)
45. Черба В.М, Корягіна Т.В., Тараненко В.Є. Напрями вдосконалення соціального законодавства у сфері державного регулювання доходів населення. Науковий погляд у майбутнє. 2021. Випуск 20. Том 1.- Одеса:Купрієнко СВ, 2021., с. 88-95. (ISSN, DOI, IndexCopernicus)
46. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). Соціальна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyu_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voynu_19_marta_2022.html (дата звернення: 24.09.2025).
47. Як проект EUnlocking підтримує соціальне підприємництво? EU NEIGHBOURS east : веб-сайт. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news-and-stories/publications/yak-proyekt-eunlocking-pidtrymuje-soczialnepidpryyemnyctvo/> (дата звернення: 21.09.2025).
48. IREX. «Survey of Veteran Businesses in Ukraine». 2023. URL: <https://www.irex.org/sites/default/files/Final%20Survey%20of%20Veteran%20Businesses%20UKR.pdf> (дата звернення: 23.09.25)
49. IREX. «Опитування ветеранських бізнесів в Україні». 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit-2023.pdf> (дата звернення: 23.09.25)
50. Kraus, K., Ignatyuk, A., & Kraus, N. (2023). Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проектна складова практичної реалізації. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 1(11), 98-111. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185> (дата звернення 13.10.2025).
51. Startup Genome (2011), What is premature scaling? URL: [https://startupgenome.com/articles/a\\$deep\\$dive\\$](https://startupgenome.com/articles/a$deep$dive$)

into\$the\$anatomy\$of\$premature\$scaling\$new\$infographic (дата звернення: 16.09.2025).

52. Work.ua. «Чи готові українські компанії до працевлаштування ветеранів: дослідження». 2024. URL: <https://www.work.ua/ru/articles/analytics/3319/> (дата звернення: 23.09.25)